

کتاب‌های اهدایی به پادشاهان قاجار، موجود در تالار ایرانشناسی و اسلام شناسی کتابخانه ملی

محمدرضا بهزادی^۱

محمد مهدی چیت‌ساز^۲

یکی از ابعاد مهم مدنیت در جهان، اعتنای دولت‌ها به کتاب و کتابخوانی است؛ امری که در تمدن اسلامی توجه زیادی به آن وجود داشته و پدید آمدن آثار مکتوب بی‌شمار همراه با هزاران کتابخانه کوچک و بزرگ در سراسر دنیای اسلام، نشان این توجه می‌باشد. کتابخانه‌ای که اکنون به نام کتابخانه سلطنتی کاخ موزه گلستان از آن یاد می‌شود از حیث شمار کتب و مرقعات و دیگر آثار هنر، کتابخانه‌ای کوچک است ولی به سبب ارزش آثار والای بی‌مانند گردآمده در آن در شمار مهم‌ترین کتابخانه‌های جهان اسلام به حساب می‌آید.

این در حالی است که فهرست این مخطوطات و کتب و دیگر نفایس، خود شامل ده‌ها مجلد کتاب عظیمی می‌شده است و چگونه می‌توان باور کرد که همان مردمان سرزمین‌هایی که امروزه خویشتن را پیشروان تمدن بشری می‌نامند، روزگاری در آن دوران با پدیده‌ای به نام کتابخانه آشنایی چندانی نداشته‌اند. دریغ از این گنجینه‌های دانش و هنر بشری که با فکر و دانش و قلم دانشمندان و هنر ارزنده هنرمندان پدید آمده بود و با دست‌های ویرانگر بیابانیان بی‌تمدن و بی‌فرهنگ غارت شد و یا توسط نادانان کج‌اندیش خشک‌اندیش سوخت و یا در هجوم و نهیب بیگانگان و یا جدال‌های فرقه‌ای و خانگی از میان رفت. در این میان، از زمان‌های گذشته کتب مغرب زمین در کنار مخطوطات اسلامی جایگاه خاصی در

1. Behzadi268@yahoo.com

۲. ویرایشگر تصاویر.

کتابخانه‌های سلطنتی سلاطین ادوار مختلف ایران داشته است. از زمان صفویه، که کتابخانه سلطنتی را کتابخانه حضرت اعلی می‌نامیدند، کتاب‌های بسیاری توسط سلاطین یا سفیران کشورهای اروپایی به شاهنشاه ایران هدیه شده و در داخل این کتابخانه قرار می‌گرفته است. بعضی کتاب‌ها نیز پس از غارت سرزمین‌های اروپایی مجاور به امپراتوری عثمانی برای شاهنشاه ایران به عنوان هدیه فرستاده می‌شده است یا در طی جنگ‌های شاه عباس با پرتغالی‌ها از پایگاه‌های ایشان در گمبرون و هرمز به دست آمده به دربار منتقل می‌گشت. پس از شاه عباس اول، که به این امور علاقه وافری داشت، نظم و ترتیب کتابخانه از میان رفت و هرگز شکوه و جلال عصر شاه عباس را پیدا نکرد. پدر رافائل دومان، که از سال ۱۰۵۷ تا ۱۱۰۸ هجری در ایران بوده، درباره وضعیت نابسامان کتاب‌ها در کتابخانه سلطنتی می‌نویسد: «در تشکیلات دربار، هیچ نظمی نیست و کتاب‌ها بدون نظم و ترتیب درون صندوق‌ها (بخدانها) ریخته شده‌اند و در هیچ قفسه‌ای بر حسب هیچ نظمی جای ندارند،- بر خلاف آن چه در دیار ما مرسوم است- و در نتیجه اشخاص علاقه‌مند یا کنجکاو نمی‌توانند به آسانی کتاب مورد نظر خود را پیدا کنند.»

شاردن درباره این قسمت از کتابخانه سلطنتی نوشته است: «میرزا مقیم نامی در آن موقع کتابدار (کتابخانه شاهی) بود. تالار کتابخانه برای این منظور بسیار کوچک است، زیرا فقط بیست و دو گام درازا و دوازده گام پهنایش می‌باشد. دیوارها از پایین به بالا دارای طاقچه‌هایی است به ژرفای پانزده شصت که به جای قفسه به کار می‌رود. کتاب‌ها در این طاقچه‌ها بر حسب قطر یا قد روی هم چیده و توده شده است، کتاب‌های این کتابخانه پارسی، تازی، ترکی و قبطی است. من از کتابدار خواهش کردم که کتب زبان‌های باختری را به من بنمایاند، او در پاسخی اظهار داشت که از این کتاب‌ها دو صندوق موجود است که هر صندوقی دارای پنجاه تا شصت مجلد می‌باشد. این‌ها کتب مذهبی کلیسای روم و کتاب‌های تاریخی و ریاضی بودند. کتاب‌های نخستین ظاهراً در هرمز به دست آمده است و سایر کتب از یغمای خانه هلشتاین [هلستین] در هفتاد تا هشتاد سال قبل گرد آمده است.»

این توضیح شوالیه شاردن دلیل بر آن است که این کتاب‌ها از همان زمان در جایی جداگانه نگهداری می‌شده است. پس از افول طالع صفویان به دست افغان‌ها و تصرف اصفهان و غارت اموال سلطنتی توسط ایشان و منهزم شدن اموال کتابخانه، کتابخانه سلطنتی به کلی نابود شد. در زمان سلطنت نادرشاه، میرزا مهدی استرآبادی، که خود نیز در دوره صفویه مسئولیت کتابخانه حضرت اعلی را بر عهده داشت، اقدام به جمع‌آوری کتب مسروقه نمود، اما اطلاعاتی مبنی بر اینکه کتب خارجی نیز توسط وی یافت شده‌اند در دسترس نیست. اما می‌توان حدس زد که کسانی چون شاردن و یا آدام اولناریوس و یا برادران شرلی کتاب‌های زیادی به کتابخانه هدیه کرده بودند، و اگرچه بیشتر کتاب‌ها از کتابخانه به سرقت رفت ولی برخی نیز تا عصر فتحعلی‌شاه هنوز در کتابخانه وجود داشت. پس از نظم و نسق کتابخانه در دوره فتحعلی‌شاه مابقی کتاب‌های خارجی که در دربار وجود داشت به آن‌جا منتقل شد. در دوره محمدشاه قاجار تعداد این کتب رو به فزونی گرفت و اولین کتب پیشکش شده در دسترس ما از این دوره می‌باشد. در دوره ناصرالدین شاه، هم کتب خارجی بسیاری به کتابخانه افزوده گشت، آنهم به واسطه پادشاهان ممالک

دیگر و شخص شاه، که هنرپرور و هنرمند بود و به کتابخانه‌اش شدیداً عشق می‌ورزید. ناصرالدین شاه در نخستین سال‌های پادشاهی‌اش به فکر ساختن موزه و کتابخانه بزرگتری افتاد. محمدحسن خان مقدم مراغه‌ای شهیر به اعتمادالسلطنه در سال ۱۲۷۰ قمری اشاره می‌کند اشاره می‌کند که اتاق مخصوصی برای کتابخانه در اندرون پادشاهی ساخته شد و کتب و مرقعات خزانه شاهنشاهی و خطوط اساتید مجرب را در آن اتاق علی‌هده نگهداری و حراست نمودند در نوسازی عمارت اندرون، که به مباشرت محمدابراهیم آبدار پدرمیرزا علی‌اصغر امین‌السلطان به سال ۱۳۰۰ قمری صورت گرفت، اتاق مجزایی برای کتابخانه ساخته شد. ناصرالدین شاه پس از سفر اول به فرنگستان در سال ۱۲۹۰ از موزه‌های بزرگ کشورهای غربی دیدن نمود و علاقه‌مند گردید تا در کاخ شاهی در تهران موزه ای به همان سبک و سیاق فراهم سازد. همراه با ساختن اتاق موزه، که تالار سلام خوانده شد، در قسمت شمالی عمارت، اتاقی نیز برای کتابخانه به امر شاه قاجار ساخته می‌شود. اعتمادالسلطنه می‌نویسد: «کتابخانه در جنب موزه مبارکه همایونی است که چندین هزار مجلد کتاب خطی و چاپی از کتب معتبره قدیمه و جدیده در آن گرد آمده و هر کتابی که اسم آن مسموع شده در این کتابخانه شریفه نسخه‌ای از آن موجود می‌باشد. امروز در خانه رفتم. شاه که بیرون تشریف آوردند فرمودند بعد از ناهار برو اندرون کتاب‌های مرا ترتیب بده. بعد از ناهار شاه اندرون رفتم. سه طاقچه اتاق کتابخانه را ترتیب دادم.» و در جایی دیگر می‌گوید: «صبح در خانه رفتم. مدتی طول کشید، شاه بیرون تشریف آوردند. فرمودند بعد از ناهار اندرون بروم کتاب‌ها را در اتاق خوابگاه ترتیب بدهم».

ناصرالدین شاه در تمام عمر حکومت طویل‌المدت خویش از ۱۲۲۷/۶/۲۶ هجری شمسی تا ۱۲۷۵/۲/۱۲ هجری شمسی شخصاً به امور کتابخانه رسیدگی می‌کرد و حتی کلیدهای کتابخانه را نزد خودش نگاه می‌داشت. محمدحسن خان اعتمادالسلطنه می‌نویسد: «در روز دوشنبه نوزدهم شعبان سنه ۱۲۹۲ هجری قمری خدمت شاه رسیدم، با کمال کسالت ناهار میل فرمودند. بعضی کتاب‌های قدیم که در کتابخانه بود امین‌السلطان پشت مراتب [قفسه] کتابخانه پیدا کرده بود آورد. منجمله کتاب سیاحت شخصی ایتالیایی، که دویت و پنجاه سال قبل به ایران آمده بود.»

این اظهار نظر اعتمادالسلطنه بیانگر آن است که هنوز برخی از کتاب‌های خارجی در کتابخانه سلطنتی موجود بوده است و دور نیست بگوییم که بعضی از این کتب که وی از آنها یاد می‌کند باید همان کتاب‌هایی باشند که در دوره صفوی به شاهان تقدیم شده بوده است. در طی سه سفر شاه به خارج از کشور هم کتب زیادی توسط خودش و دیگر رجال دربار نظیر محمدحسن خان اعتمادالسلطنه خریداری شد و یا توسط نویسندگان در ملاقات‌های شخصی به وی اهدا شد. تمامی این کتب و مابقی کتاب‌هایی که در کتابخانه سلطنتی وجود داشت بخشی را تشکیل داد که تنها برای نگهداری کتب و منابع خارجی از آنجا استفاده می‌گشت. اعتمادالسلطنه می‌نویسد: «بحمدالله ماه صفر تمام شد / ماه صفر سال ۱۳۰۱ قمری قوی نیل که نقل و انتقالات کتابخانه در آن ماه انجام شده است. / و سلامت هستم، ... بعد در خانه خدمت شاه رسیدم. حسب الفرمایش کتابخانه رفتم، کتاب‌های فرنگی را ترتیب دادم. الی عصر بودم». به هر حال هر چه کتاب خارجی به شاه تقدیم می‌شد در آن مجموعه محفوظ می‌گشت و پس از ناصرالدین شاه در

زمان مظفرالدین شاه و محمد علی شاه نیز کتاب‌هایی به کتابخانه هدیه شد و در آن مجموعه محفوظ بوده است و این روال تا دوران احمد شاه نیز ادامه داشت. پس از غصب حکومت توسط رضا خان و خلع قاجاریه از سلطنت، در همان اوایل حکومت پهلوی اول، کتابخانه ملی تأسیس گردید. (پیش از این، نام این کتابخانه، کتابخانه معارف بود). تأسیس این کتابخانه بیشتر جنبه نمایشی داشت. مسئولین امر به جای آنکه خود برای کتابخانه ملی کتاب فراهم آورند، کتاب‌های کتابخانه سلطنتی را، به صلاح‌دید وزارت دربار و برخی مسئولین در کاخ گلستان و دستور رضاخان، بردند و بسیاری از دوره‌های کتب کتابخانه را ناقص کردند. در فاصله سال‌های ۱۳۱۳ تا ۱۳۱۷ هجری شمسی تعداد چهارده هزار جلد کتب خطی و چاپی (که بیشتر چاپی‌ها کتب نفیس فرنگی متعلق به ناصرالدین شاه قاجار بود) را از کتابخانه سلطنتی به کتابخانه ملی انتقال دادند، و در اوراق صورت مجالس این اشتباه عظیم تاریخی، نام محمد قانع بصیری، رئیس بیوتات سلطنتی وقت و دکتر مهدی بیانی مدیرکل کتابخانه ملی ثبت و ضبط شده، که از تاریخ هشتم اردیبهشت ماه ۱۳۱۵ شروع به تحویل گرفتن کتب نموده در تاریخ هفتم تیرماه ۱۳۱۷ کتب مذکور را به کتابخانه ملی منتقل کرده‌اند. همراه با این مجموعه، مجموعه پنج هزار جلدی کتابخانه بانک استقراضی روس و کتاب‌های خارجی مدرسه دارالفنون و وزارت معارف نیز به این جمع اضافه گشت و با کمال تأسف تمامی کتب کاخ گلستان با مابقی به صورت درهم فهرست‌نویسی شد. بسیاری از مجموعه‌های کتاب نیز تکه تکه پاره گردید و مجلداتی چند در کتابخانه معارف و مابقی در کاخ گلستان باقی ماند. در این زمان کتابخانه ملی به تفکیک زبان به شش قسمت مجزا تقسیم شد. پس از رفت و آمدهای بسیار و تغییرات مختلف عاقبت در خرداد ۱۳۴۱، که ایرج افشار به ریاست کتابخانه ملی منصوب شد، معلوم شد که تعداد کتاب‌های لاتین که بیشترشان از کتابخانه‌های سلطنتی، کتابخانه دارالفنون، کتابخانه عمومی معارف، بانک استقراضی روس، اهدایی دولت آلمان در زمان هیتلر و اهدایی دانشمندان، مؤلفان، ایران‌شناسان و مجموعه‌های افراد مختلف بود، بالغ بر بیش از سی هزار جلد است. به ابتکار ایرج افشار بنا شد کلیه کتاب‌هایی که توسط خارجیان درباره ایران به نگارش درآمده است از میان کتاب‌های خارجی بیرون کشیده شود و در مجموعه‌ای جداگانه به نام ایران‌شناسی مرتب گردد و چون مطالعات ایرانی حوزه اسلامی را نیز شامل می‌شود، بعدها بخش اسلام‌شناسی و ایران‌شناسی تهیه گردید. بیشتر کتب کتابخانه سلطنتی (کتب چاپی لاتین) در این تالار، که امروزه مرکز مطالعات اسلام‌شناسی و ایران‌شناسی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران نامیده می‌شود، نگهداری می‌گردد. شاید بهتر می‌بود کتب کاخ گلستان در جایی جداگانه و به دور از آفات زمانه و سرقت‌های مکرر حفظ و حراست می‌شد، ولی این کتاب‌ها نیز، که بیشتر در حوزه تاریخ و جغرافیا و هنر و سفرنامه‌اند همگی در این بخش طبقه‌بندی شده است، و چون بخش اسلام‌شناسی از بخش ایران‌شناسی جدا شد کتب کاخ گلستان، که درباره علوم اسلامی بود نیز به آن تالار انتقال پیدا کرد و این‌گونه نفیس در میان دیگر کتب جلوه خویش را از دست دادند و متأسفانه برخی از آنها از حیض انتفاع ساقط گشته‌اند و جلد‌هایشان پاره گشت و تصاویرشان بریده شد. همانند این وضعیت بر سر کتاب‌های کتابخانه پهلوی، که پس از انقلاب شکوهمند اسلامی به کتابخانه ملی منتقل شد، نیز آمده است. البته چندی است با تلاش

مجدانۀ کارشناسان بخش اسلام شناسی و ایرانشناسی بسیاری از نفایس از داخل قفسه‌های باز کتابخانه به مخزن نفایس منتقل شده و مابقی نیز در حال انتقال است.

من از سال ۱۳۸۶ اقدام به تهیه لیستی از کتبی که در دوران قاجار به سلاطین قاجاریه، خواه از طرف نویسندگان و خواه از طرف سلاطین و رجال خارجی و یا رجال داخلی اهدا شده بود، نمودم. بیشتر کتاب‌های مورد بررسی در حوزه زبان فرانسه و تعدادی به زبان روسی و دیگر السنه می‌باشند. کتاب‌های فرانسوی کتابخانۀ سلطنتی، که بر اساس توافق به کتابخانۀ ملی منتقل شد، در حدود ۶ هزار نسخه بوده و همانطور که پیش‌تر گفتم بیشتر این کتب به ناصرالدین شاه قاجار تقدیم شده و اغلب یادداشت تقدیم بر روی جلد طلاکوب شده یا در صفحات بعد به نگارش درآمده است.

این مقاله حاصل بررسی دو سאלۀ من بر روی این دست‌نوشته‌ها و کتاب‌های تقدیمی به شاهان قاجاریه است. بخشی از این کتاب‌ها مصور بوده و تصاویر آنها با دست رنگ‌آمیزی شده و یا تنها نسخه‌های معدودی از آنها، جهت اهداء به پادشاهان تهیه شده است. بیشتر این کتب دارای صحافی نفیس و حاشیه‌نویسی و نقش مهرهای متعدّدند. بسیاری، از نظر قدمت چاپ، عمری دویست و اندی ساله دارند. با توجه به این موارد و لزوم و شناسایی و تفکیک این آثار، که شاید در نوع خود بی‌نظیر باشند، اقدام به تهیه این خلاصه کرده‌ام.

اعتقاد بر آن است که اگر اکنون توجه در خوری به این مجموعه کتاب‌ها، نگردد، دیگر فرصتی برای حفظ آنها دست نخواهد داد.

جای بسی خوشوقتی است که با اهتمام نسخه‌شناسان برجستۀ کشور در کتابخانۀ ملی، مجلدات زیادی از فهرست نسخه‌های خطی موجود در آن سازمان فهرست شده و محفوظ و مضبوط گردیده و همچنین چاپ و در اختیار نسخه‌شناسان قرار گرفته است. اما درباره کتب نفیس ایرانشناسی حق مطلب ادا نشده است. شاید بتوان به کتاب‌شناسی و یا در برخی موارد به صورت محدود فهرست‌نویسی‌های توصیفی برای این کتب اشاره کرد، اما هرگز کوشش در خور توجهی درباره کتب نفیس لاتین صورت نگرفته است و دور نیست که در اثر بی‌توجهی و کوتاهی متولیان، این گهرهای گرانبها، که از همه حیث با نسخ خطی برابر و بلکه در مواردی از آنها بارزتر هستند، از دسترس خارج شده و نابود شوند.

بر خود فرض می‌دانم که از آقای منصور فلاح‌نژاد، خانم محمودیان، آقای ایرج عنایتی، خانم حیدری و خانم حسینی بابت زحماتشان سپاسگزاری کنم. همچنین نگارندگان از همراهی‌های ارزنده خانم طبیب و خانم راد کمال تشکر را دارند.

شرح کتاب‌ها

۱- کتاب *سفرنامه*، شرح سیر و سیاحت و مسافرت‌های سون اندرس هدین به صحراهای آسیای مرکزی است که چارلز رابوت در سال ۱۸۹۹ آن را نوشته است و در همان سال در مطبعۀ کتابخانۀ هاجتلی (هاستل) مطبوع شده است. جلد کتاب چرم سبز با تذهیب، طلاکوب بوده و چون جهت اهداء به ناصرالدین شاه قاجار

ساخته و پرداخته شده است، در وسط جلد تاج کیانی بسیار زیبایی در بالای حرف ام لاتین، که مخفف کلمه ماژوسته (پادشاه، اعلیحضرت) است، طلاکوب شده. همچنین نقش شیر و خورشیدی در پشت جلد ضرب گردیده است، که در آن شیر خوابیده و خورشید به صورت نصفه از پشت آن هویداست. کتاب، چه در پشت و چه در جلو، با پارچهٔ روبان سفید (روبان حمایل) جلد گردیده است. کتاب توسط مؤلف در همان ابتدای نگارش به اعلیحضرت اسکار دوم پیشکش شده و در آن عبارت «تقدیم به اعلیحضرت اسکار دوم هدیهٔ مخلصانه و پیشکش از طرف سون هدین» به چاپ رسیده است. کتاب بسیار نفیس و مصور می‌باشد و پس از جلد در صفحهٔ چهارم عنوان کتاب به فرانسه و امضای محمد قانع بصیری ریاست وقت بیوتات سلطنتی و نمرة ۴۵۲۶، که توسط وی نوشته شده است، وجود دارد. در پشت این صفحه تصویر نیم تنهٔ مؤلف که کار کلیشه‌سازی تامسون در لندن است، به چاپ رسیده است.

شمارهٔ بازیابی: ۱۲۷۸ ت ۴ / ۳۲۷/۷ DS

۲- فرهنگ (لغتنامه) روسی به فارسی با عنوان «کتاب اللغة روسیه و الفارسیه»، که در سال ۱۹۰۶ میلادی در سنت پترزبورگ به چاپ رسیده است و توسط شخصی به نام آنتوان (آنتون) خاشچاپ به محمدعلی شاه قاجار تقدیم گردیده است. در صفحهٔ دوم، پس از جلد، کتاب دارای برجسب کتابخانهٔ دولت علیهٔ ایران بوده و در قسمت ملاحظات عبارت «از انبار حوضخانه است» به خط و امضای میرزا موسی خان مرات‌الممالک ریاست و تحویلدار کتب و کتابخانهٔ سلطنتی همراه با شمارهٔ ۱۱۸۲۱ به نگارش درآمده است. در صفحهٔ مقابل، عبارت «تقدیم حضور معدلت دستور مبارک بندکان [بندگان] اعلیحضرت اقدس همایون محمدعلی شاه شاهنشاه کل ممالک محروسهٔ ایران ادام سلطانه دولتخواه آنتون خاشچاپ ۱۳۲۵» با مرکب طلایی کثیف و کهنه به خط نسخ خوب به نگارش درآمده است. جلد کتاب چرم سبز تیره است و کتاب دارای قاب محافظ بوده و به این علت پشت و روی جلد از هوا و رطوبت محافظت شده، ولی عطف کتاب که در مجاورت هوا بوده است و کمی روشن‌تر شده است. روی جلد کتاب به خط نسخ عبارت «کتاب اللغة روسیه و الفارسیه» طلاکوب شده و در داخل جلد تذهیباتی به صورت حاشیه انداز دیده می‌شود، همچنین سطح داخلی پشت و روی جلد با روبان سفید، تزئین شده است.

شمارهٔ بازیابی: ن. ۱۰ ۱۲۸۵۵ خ ۲ / ف/ ۲۶۵۳ PJ

۳- دیکشنری ترکی استانبولی (ترکی عثمانی) به زبان فرانسوی، که توسط شخصی به نام ریوسف در استانبول در مطبعهٔ ابوضیاء در سال ۱۸۸۸ میلادی به طبع رسیده است. مؤلف در صفحهٔ شناسنامهٔ اثر، طغرای مهر خویش را، که امضای وی نیز می‌باشد به زبان لاتین و رنگ آبی متمایل به سرمه‌ای نقش نموده است. کتاب دارای دو جلد است؛ در جلد اول پیش از مقدمه لوحه‌ای است که در صدر آن طغرای سلطان عبدالحمید دوم با عبارت: «مبدأ سعادت ملک و ملت و حامی علم و دانش و حرفت اولان شوکتلو قدرتو مهابتو پادشاه معارف پناه و شهنشاه دل آگاه نال ما یتماها الغازی سلطان عبدالحمید خان ثانی افندمز حضرتلرینه کمال افتقارایله تقدیم قلنشمدر»، به دو زبان ترکی و فرانسوی، به چاپ رسیده است. جلد کتاب چرم قرمز خوش رنگ بوده و که عبارت «تقدیم به اعلیحضرت پادشاه ایران» به خط ساده

و گوتیک و عبارت «پیشکش مخلصانه»، از طرف مؤلف و ویراستار ایگناس کورپی دیده می‌شود. اطراف این متن گل بوته‌های اسلیمی و قاب طلاکوب حک گردیده است. در پشت جلد، علاوه بر قاب مذکور، یک هلال ماه طلاکوب نیز به چشم می‌خورد که نماد دولت عثمانی همراه با یک ستاره در زمینهٔ پرچم قرمز ایشان است.

شماره بازیابی: ج. ۱۰ و ج. ۲۰ ۱۲۶۳۹ ر ۴ ت / PC ۲۶۴۵

۴- کتاب *تاریخ روابط (دیپلماتیک و تاریخ سیاسی و اجتماعی) بلژیک و ایران*، که کنت آلفونس شارل آلبر اوکلی دو گالوای در سال ۱۸۷۳ در بروکسل در مطبعهٔ ماتیبو کلوسون آن را به طبع رسانیده و جهت «تقدیم به ناصرالدین‌شاه قاجار» با جلد سبز خوش رنگ سیر که روزگار آن را کمی کهنه کرده است، زینت داده شده است. اطراف جلد تذهیب‌های ظریف اروپایی و جدول کنشی ساده به طلاکوب رسیده است. همچنین قابی که در وسط جلد تعبیه شده بسیار ساده بوده و در داخل آن عبارت «با احترامات مخلصانه و تقدیم از طرف نویسنده به اعلیحضرت امپراطور ناصرالدین شاه قاجار»، طلاکوب گردیده است. داخل جلد با روبان سفید تزئین شده است.

شماره بازیابی: ۹۱۲۵۲ الف ۸ / DSR ۱۳۴

۵- کتاب *ایران در زمان پادشاهی اعلیحضرت مظفرالدین شاه قاجار*، از تألیفات اوژن لازارد. این کتاب در حقیقت در رابطه با نظرات لازارد دربارهٔ روابط خارجی ایران و اروپا است، که در مطبعهٔ آزلون در سال ۱۹۰۲ میلادی به طبع رسیده و نویسنده در صفحهٔ سوم کتاب، آن را به پادشاه ایران پیشکش کرده است. همچنین زیر کلمهٔ «پیشکش» جملهٔ به خاطر بازدید از اروپا (مسافرت شاه به اروپا) چاپ شده است. در این صفحه مهر کتابخانهٔ دولت علیّهٔ ایران ۱۳۲۹ که پس از سرقت لسان‌الدوله به کتب کتابخانهٔ سلطنتی زده شد، ملاحظه می‌شود. همچنین شمارهٔ ۱۲۰۴۰ و امضای موسی خان مرات‌الممالک، تحویلدار اثاثیهٔ سلطنتی و کتابخانه، و همچنین شمارهٔ ۲۳۹۹ با مداد به نگارش در آمده، که احتمالاً خط محمدقانع بصیری مسئول انتقال کتب از کتابخانه ی سلطنتی به کتابخانهٔ معارف (کتابخانهٔ ملی) می‌باشد. جلد کتاب پارهٔ قرمز آهار خورده و تزئینات طلاکوب و سیاه‌کوب دارد.

شماره بازیابی: ۱۲۸۱ پ ۴ / DSR ۱۳۹۴

۶- کتاب (جلد اول) *دیکشنری (واژه‌نامه) فرانسه به عربی*، که در سال ۱۸۸۰ در توسط م. ادوارد گاسلن، که دبیر اول سفارت (شانسولیه) فرانسه در مراکش بوده است، به رشتهٔ تحریر درآمده و در مطبعهٔ ارنست لروکس به چاپ رسیده است. جلد آن قهوه‌ای سوخته متمایل به تیره و روی آن مذهب با گل و بوته است و تمامی با عبارت «تقدیم به اعلیحضرت امپراطور شاه ایران» طلاکوب گردیده است. داخل جلد نیز با مقوای آهار خورده جلد شده است.

نگارنده عقیده دارد بیشتر این نسخه‌ها طی مسافرت‌های شاه به خارج از ایران علی‌الخصوص در اروپا از طرف رجال و ادبا و شخصیت‌های خارجی و بعضاً برخی ایرانیان مقیم خارج از کشور به وی هدیه شده است.

شماره بازیابی: ۱۲۵۶ گ ۲ ع ۴ / PC ۲۶۴۵

۷- کتاب دوییتی‌های باباطاهر عریان (رباعیات) و اشعار ترجمه شده وی از فارسی به فرانسه که در سال ۱۸۸۶ در پاریس در مطبعه ملی (ناسیونال) توسط ام. کلمان هوار نگارش و طبع شده و تاریخ آن به لاتین در پایین صفحه وجود دارد. در صفحه سوم کتاب به دستخط فرانسوی مؤلف عبارت «امپراطور اعلیحضرت ناصیرالدین [ناصرالدین] شاه» و در پایین همان صفحه عبارت «پیشکش مخلصانه به حضور» و امضای نویسنده ملاحظه می‌شود. جلد قرمز زرشکی است و جنسش پارچه روبان اعلاء بوده و دارای تذهیبات طلاکوب ساده بر روی خویش است. جلد آن پارگی و خرابی دارد.

شماره بازیابی: ۱۲۶۵ ف ۴ / ۳۸ / ۴۶۰۳ PIR

۸- کتاب راهنمای مطالعه و قرائت و تاریخ نوشتن خط فنیقی (فنسین) و کتیبه‌های زبان فنیقی، که همان خط عبرانی است، و فرانسوا بورگاد آن را در سال ۱۸۵۶ در پاریس در کتابخانه بنجامین دوپرات به طبع رسانده است. در صفحه اول کتاب به خط شکسته نستعلیق نه چندان بد عبارت «کتابی است که موسیو بورگاد کشیش اعلیحضرت امپراطور فرانسه در خواندن خط فنسین نوشته است و این نسخه را به رسم پیشکش به حضور مبارک اعلیحضرت قدر قدرت شاهنشاه جم جاه روحی و روح العالمین فداه می‌فرستد» نگارش شده است. مرکب این سه خط کمرنگ است. به نظر حقیر با توجه به مقایسه خطوط و برخی از اسناد در دسترس، این سه خط را از آن مرحوم میرزا حسنعلی خان گروسی (امیرنظام و پیشکار ولایتعهد در آذربایجان) که در زمان ناپلئون سوم سفیر کبیر ایران در دربار فرانسه بوده است می‌دانم. (یکی دیگر از نکات مهم موجود و نهفته در شناسایی این گونه کتب دستخط رجال طراز اول در آن است). در همان صفحه برجسب کتابخانه دولت علیّه ایران و در قسمت نام کتاب، موسی خان مرات‌الممالک اسم کتاب را به جهت خواندن خطوط فنیقی ذکر کرده و در پایین برجسب آن را امضاء نموده است. در این برجسب خط یکی از کارمندان کتابخانه سلطنتی در انتقال کتاب‌ها از آن‌جا به کتابخانه معارف مشاهده می‌شود. جلد قرمز خوش رنگ بوده، که در اثر مجاورت با هوا و دست به دست شدن زیاد کثیف و لکه‌دار شده و همچنین عطف کتاب دارای پارگی است. در وسط هر دو طرف جلد داخل جدول کثی سه خطه ساده‌ای علامت رسمی دولت ایران، شیر و خورشید و نماد رسمی قاجاریه با علم‌ها و بیرق‌ها و نشان‌ها و همچنین تاج کیانی در طرفین به طلاکوب رسیده و الحق بسیار نفیس است. این کتاب دارای ۳۵ تصویر در ۲۲ صفحه در انتهای خود است، که در صورت اندازه طبیعی از سنگ نوشته‌ها و نقوش برجسته خطاطی‌های عبرانی و فنیقی در خاورمیانه و دیگر مناطق نظیر فلسطین و شامات و بین‌النهرین، کپی‌برداری و نسخه‌برداری گردیده و بسیار با کیفیت و دقیق تهیه شده است.

شماره بازیابی: ۹۱۲۳۵ ت ۹ ب / ۴۱۹۱ PJ

۹- پایان‌نامه دکتر ژ.د. تولوزان، استاد مدرسه پادشاهی نظام و عضو انجمن بیولوژی و عضو افتخاری انجمن بیماری‌های اپیدمیولوژیک، که در دانشکده طب پاریس به عنوان بررسی متاستاز توسط دکتر ژ.د. تولوزان، استاد مدرسه پادشاهی نظام و عضو انجمن بیولوژی و عضو افتخاری انجمن بیماری‌های اپیدمیولوژیک در سال ۱۸۵۷ در مطبعه شاتل به طبع رسیده است. چاپ آن بسیار بسیار نفیس و جهت

اهدا به ناصرالدین شاه قاجار با جلد سبز سیر و عبارت «اعلیحضرت ناصرالدین امپراتور کل ایران» در بالا و عبارت «با مخلصانه‌ترین احترامات از طرف نویسنده» همراه با نماد رسمی دولت ایران، که در دو سوی جلد قرار گرفته، صحافی و طلاکوب گردیده است. اندرون جلد با پارچهٔ ریبان سبز خوشرنگ پوشیده شده است. عنوان در صفحهٔ سوم به طور کامل آمده، همچنین مهر کتابخانهٔ دولت علیّهٔ ایران، ۱۳۲۹ در این صفحه نقش گردیده است. در صفحهٔ پس از فهرست تکه کاغذ کوچکی وجود دارد، که روی آن به خط فرانسوی خوش عبارتی یادداشت گردیده، که در آن فقط عبارت مستر تولوزان خوانا است و مابقی نیاز به بررسی بیشتر دارد.

شماره بازیابی: R ۶۵

۱۰- رساله‌ای مقدماتی در بافت‌شناسی نوشتهٔ دکتر ژوزف آگوست فور، که در پاریس در مطبعهٔ آدریان دلاسه در سال ۱۸۷۳ در نزدیک مدرسهٔ طب چاپ شده است. جلد چرم نفیس ساغری زرکوب با گل و تذهیب طلاانداز و عبارت «تقدیم به اعلیحضرت ناصرالدین شاه قاجار» به فرانسوی و همچنین عبارت «با مخلصانه‌ترین احترامات» نیز در زیر آن زرکوب شده است. در داخل کتاب در صفحهٔ اول عبارت دستنویس «اعلیحضرت شاهنشاه ناصرالدین شاه قاجار (قاجار) امپراتور ایران با مخلصانه‌ترین احترامات» و امضای دکتر فور به قلم ریز و مرکب مشکی به زبان فرانسه دیده می‌شود. در صفحهٔ اول پس از تقدیم زیر عنوان کتاب شمارهٔ ۵۳۷۹ و امضای محمد قانع بصیری و همچنین عبارت «در علم طب» و «ملاحظه شد» به خط نستعلیق و خط سیاق، همچنین مهرهای علی‌اکبر ابن حسین الحسینی ۱۲۶۴ و اعتمادحضور ۱۳۰۹ بر روی صفحهٔ نیم عنوان مشاهده می‌شود.

۱۱- کتاب فقه، حقوق مدنی فقه وارث در فرقه‌های اسلام و بخصوص در فقه حنفی (مذهب رسمی امپراطوری عثمانی) یا که توسط اوژن کلاول در سال ۱۸۹۵ میلادی در مطبعهٔ لاروس به چاپ رسیده است. جلد قهوه‌ای - کرم و با عطف هم‌رنگ بوده و عنوان روی عطف با چرم زرشکی است. روی جلد قاب ساده‌ای طلاکوب شده که در وسط آن علامت رسمی امپراطوری عثمانی گردیده است. در صفحهٔ سوم کتاب عبارت «پیشکش از طرف نویسنده به اعلیحضرت شاه ایران» و امضای نویسنده به خط فرانسوی خوش با مرکب مشکی وجود دارد. چاپ کتاب بسیار نفیس و جهت اهدا به سلاطین و رؤسای دول به چاپ رسیده است.

شماره بازیابی: BP ۱۶۹ / ۸۵۴۱۲۷۴ ک

۱۲- کتاب فقه و مسائل فقهی و شرعی ازدواج و طلاق از نظر مسلمانان مذهب شیعه، که پل کتابچی خان، دکتر در رشته حقوق و سکرتر وزارت خارجهٔ ایران در لوزان سوییس، در سال ۱۹۰۴ آن را در چاپخانهٔ چ. ویرت گنتون در لوزان سوییس به طبع رسانده است. دارای قاب و جلد مجزا از جلد اصلی با تیماج ساغری سبز خوش رنگ است. جلد کتاب در حاشیهٔ داخلی مذهب بوده و داخل جلد با پارچهٔ روبان سفید پوشیده شده، همچنین علامت شیر و خورشید ایستاده طلاکوب در درون قاب مذهب وجود دارد. در داخل جلد کتاب در صفحهٔ اول روی پارچهٔ روبان سفید عبارت «تقدیم و پیشکش به مظفرالدین شاه» و «دکتر پل

کتابچرخان» زرکوب شده است. کتاب از همه لحاظ بسیار نفیس است.

شماره بازیابی: ۱۲۸۳ م ۲ ک/ ۱۸۹ BP

۱۳- کتاب تاریخ مصر و القاهره یا تاریخ آفریقای شمالی از عهد ممالیک مصر تا دوران سلطنت محمد علی پاشا خدیو مصر است همراه با قضیه دخالت‌های خارجی در مصر نظیر لشکرکشی ناپلئون در سال ۱۷۹۸ میلادی تا ۱۸۰۱ و از بین رفتن ممالک مصر، که در تواریخ مختلف در چند جلد در مطبوعه فیرمین دیدوت فر در پاریس توسط ژان ژوزف مارسل با نام عربی یوحنا یوسف مارسل به نگارش و طبع رسیده. تعداد مجلدات کتاب معلوم نیست. در صفحه پس از معرفی در جلد اول، عنوان عربی کتاب، «الروضه الظاهره الماهره فی تاریخ مصر و القاهره من صحف مطهره نظمها الفقیر الذلیل یوحنا یوسف مارسل طبع فی پاریس سنه ۱۲۴۹» دیده می‌شود، در مقابل بر روی صفحه‌ای در سه خط عبارت «کتاب است که بنده حقیر مرسل معلم پیشکش حضور اعلیحضرت (اصل بدون ی) محمدشاه قاجار شاهنشاه ایران می‌نماید نوشته شده است.» این صفحه پس از کتابت با ورقه‌ای از زر نقش دار تزئین گردیده است. خط نستعلیق ریز نه چندان بدو با مرکب خوب به نگارش درآمده است. در پشت صفحه پس از جلد عبارت «پیشکش حضور قبله عالم و عالمیان روحنا فدا» و در صفحه بعد امهار حسین ابن هدایت‌الله و رضا الحسینی و عبارت «ملاحظه شد» به چشم می‌خورد. اعتقاد من بر آن است که این نوشته دستخط کسی، شاید حاج میرزا آقاسی (میرزا عباس ایروانی) در زمان سلطنت محمد شاه قاجار باشد. جلد پارچه زربافت و رنگ و رو رفته است، که جنس پارچه زری اعلاء بوده، ولی به علت دست خوردن و مجاورت با هوا بسیار کثیف شده است.

شماره بازیابی جلد اول: ۲۱۲۲۳ م ۲ / DT۸۳

۱۴- جلد اول و سوم کتاب، داستان‌های برگرفته از هزار و یک‌شب و سایر داستان‌های ادبیات عرب است که از نوشته‌های خلاصه شده محمدالمهدی الحنوی (کنت دو شیخ مهدی) اقتباس شده و توسط نویسنده قبل مارسل به فرانسه ترجمه و به رشته تحریر درآمده است و در سال ۱۸۳۵ در مطبوعه هنری دافی به طبع رسیده است. جلد پارچه زربافت و بسیار اعلاء داشته، اما کثیف و دارای پارگی است. داخل صفحات پس از جلد، پارچه مطلا و رنگ و رو رفته ای وجود دارد. در صفحه اول کتاب عبارت «هو پیشکش قبله عالم و عالمیان روحنا فدا» و در صفحه ۴ مطابق کتاب قبل عبارت «پیشکش به محمدشاه» آمده است. به احتمال فراوان در تمامی مجلدات مابین صفحه ۳ و ۴ زرورق محافظی وجود داشته است. در این جلد بر روی این زرورق برچسب کتابخانه دولت علیه ایران و عنوان قصه شیخ المهدی به خط موسی خان مرات‌الممالک وجود دارد.

شماره بازیابی: ۴۱۲۱۴ ف ۹۳۸ ک/ ۴۶۱۳ PJA

۱۵- کتاب ناصرالدین شاه و ایران، کتابی است از نویسنده بسیار شهیر و توانای فرانسوی، فابیوس بوئاتال^۱

۱. اعتماد السلطنه در روزنامه خاطراتش می‌نویسد: «بوئاتال به همراه همسرش در ظاهر چندین سال را در ایران گذرانده‌اند. محمد

که در احوال و تاریخ سلطنت ناصرالدین شاه و روابط خارجی شاه با اروپا و به خصوص فرانسه است. کتاب در سال ۱۸۷۸ در پاریس به طبع درآمده است. جلد کتاب سبز تیره است و به واسطهٔ مرور زمان دچار زدگی شده است. صفحهٔ اول داخل جلد پارچهٔ ابریشم سبز رنگ دارد و در اطراف جلد در داخل کتاب تذهیب کاری‌های منظم و بسیار زیبایی ریزی وجود دارد. پس از صفحهٔ اول کتاب در صفحهٔ سفیدی که باید آن را صفحهٔ دوم کتاب به حساب آورد، عبارت‌های «هوالله تعالی در احوالات اعلیحضرت ظل الله روحانفاده به زبان فرانسه»، «انتقالی است از کتابخانه اندرون شهر صفر قوی ثیل ۱۳۰۱»، نگارش شده است و در این صفحه بین خط اول و دوم مهر کتابخانهٔ دولت علیه ۱۳۲۹ و در زیر خط سوم نقش مهر علی‌اکبر ابن حسین الحسینی به چشم می‌خورد. پس از صفحهٔ اول کتاب برچسب کتابخانهٔ دولت علیه دیده می‌شود. در صفحه سوم نویسنده کتاب به خط گوتیک و ایتالیک کلاسیک بسیار زیبا عبارت «اعلیحضرت همایونی» و به خط شابلونی کلمهٔ «ناصرالدین شاه» و عبارت «تقدیم مخلصانه» را آورده است. در پایین صفحه عبارتی آمده که باید بررسی شود و ناخواناست و سپس نویسندهٔ کتاب آن را امضاء کرده است.

شماره بازبایی: ۲۱۲۵۸ ن ۹ ب ۱۳۷۰/ DSR

۱۶- کتاب دیگر از کلمان هوار، انیس العشاق است، نقد و تفسیر شعر بوده و شرف‌الدین حسن ابن محمد رامی در قرن هشتم هجری آن به رشتهٔ تحریر در آورده است و هوار آن را تفسیر و نقد ادبی کرده، و به سال ۱۸۷۵ در پاریس چاپ کرده است. در صفحهٔ پس از جلد کتاب عبارت «اعلیحضرت همایونی ناصر [ناصرالدین] شاه» و عبارت «پیشکش خالصانه و با صمیمی‌ترین تقدیمات» همراه با امضای نویسنده با قلم‌ریز و مرکب رنگ و رو رفتهٔ مشکی به نگارش در آمده است.

جلد قرمز زرشکی خوش رنگ بوده که متأسفانه بسیار فرسوده شده است و از جنس روپان است و تذهیب کلاسیک ساده‌ای در اطراف دارد. صفحهٔ اول پس از جلد از جنس کاغذ سفید طرح روپان است.

شماره بازبایی ۱۲۵۴: ۸۸ الف ۵۴۷۵/ PIR

۱۷- کتاب ناصرالدین شاه شاهنشاه ایران اثر جرج لوی (ژرژ لوی)، جزء سری کتاب‌های بازدیدهای

علی جمالزاده در گنج شایگان یا *اوضاع اقتصادی ایران* دربارهٔ مسیو بوتال می‌نویسد: در سال ۱۳۰۰ هجری قمری مسیو بوتال فرانسوی، که پیش از آن صاحب کارخانهٔ گاز در تهران بود امتیاز خط آهن رشت - تهران را گرفت. بوتال در ابتدا امتیاز زغال سنگ فشند (از توابع قزوین) را گرفت و بعد به همان عنوان خط آهن از فشند تا تهران و بعد از آن از فشند به رشت و بالاخره از تهران تا خلیج فارس را نیز ضمیمهٔ امتیاز نمود و تمام این امتیازات مهمه در حاشیهٔ امتیاز زغال سنگ فشند و مثل این که ملحقات آن امتیاز اولی باشند قید شده بود و علاوه بر امتیازات فوق، امتیاز معادن دو طرف خط آهن تا حد ده کیلومتر (بیشتر از یک فرسنگ و نیم) از هر طرف هم به وی تعلق می‌گرفت. موعد امتیاز نود ساله بود ولی دولت ایران شرط نموده بود که تا باز شدن رودخانهٔ ولگای روس به تجارت عمومی که در سال ۱۳۰۲ هجری قمری به وقوع پیوست باید خط آن از تهران به رشت رسیده باشد و از طرف دیگر خط آهن مزبور می‌بایستی از تهران هم شروع شود. بوتال با زحمت زیاد مشغول کار گردید و خط آهن تهران تا شاهزاده عبدالعظیم را هم شروع نمود ولی دولت روس حمل مال التجارة اروپا را از طریق قفقاز به ایران قدغن نمود و دیگر لوازم کار به ایران نیامد و خط آهن پیشرفت نمود و بوتال از ترس همه‌گیری وبا که در کشور شیوع پیدا کرده بود به شمیران رفت و در آن‌جا بمرد.

شاهانه از نمایشگاه جهانی پاریس در ۱۸۷۸ می‌باشد. در پاریس در مطبعه آدولف ریف به طبع رسیده. کتاب حاوی ۱۶ برگ و ۱۳ صفحه نوشتار است. جلد آن گالینگور قرمز تند، ولی خوش رنگ است که بسیار کثیف شده و یک جدول سه ردیفه مستطیلی بر روی آن طلاکوب شده است. در داخل جلد (در صفحه دوم پس از جلد) مقوای روبان چسبانده شده است. در صفحه دوم جلد عبارت «هوالله تعالی» در بالا و در پایین عبارت «مسافرت اعلیحضرت ظل الله روحنا فداه به اکسپوزیسیون» با قلم ریز و مرکب غلیظ به نگارش درآمده است. در صفحه سوم کتاب عکس ناصرالدین شاه که احتمالاً در سفر اول از وی گرفته شده بوده، به ورقی چسبانده شده است. این کتاب توسط این حقیر از فرانسه به فارسی ترجمه شده و در فصلنامه تاریخ معاصر ایران به چاپ می‌رسد.

شماره بازیابی: ۲۱۲۵۶ ن ۹ ل / ۱۳۷۱ DSR

۱۸- جلد سوم کتاب صرف افعال زبان فرانسه، که در سال ۱۳۰۲ هجری قمری، تکنوژیل در مطبعه خاصه مدرسه مبارکه دار الفنون، توسط میرزا علی اکبر خان مزین الدوله معلم مدرسه در شعبه نقاشی و زبان فرانسوی و نقاشباشی دربار ناصری در غره رمضان ۱۳۰۲ هجری قمری به نگارش درآمده و چاپ سنگی شده است. عطف جلد چرم قهوه‌ای روشن و کاغذ روی جلد ابر و باد نامرغوب و گوشه‌ها رنگ و رو رفته با پارگی و کهنگی در چرم مشاهده می‌شود. در صفحه اول کتاب عبارت «با تقدیم و احترام به سلطان احمد میرزا صاحب تاج و تخت ایران نوشته شده و در آخر عبارت «مزین الدوله پنجم صفر ۱۳۲۷» به نگارش در آمده است. تمامی این عبارات به زبان فرانسه و خط کالیوگرافیک بسیار زیبا نوشته شده است. جلد دوم، که احتمالاً در سال ۱۳۰۱ ه ق به ناصرالدین شاه تقدیم شده است، دارای جلد پارچه‌ای سبز زری الوان و داخل جلد آبی خوش رنگ (یعنی پارچه جلد دارای رنگ سبز در متن و الوان در نقش و نگار است). در صفحه پیش از اول، عکس مزین الدوله، که توسط عکاسباشی عبدالله قاجار در تهران انداخته شده چسبیده است. در آخرین صفحه کتاب آمده است: «این کتاب در روزگار سلطنت اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاه اسلام پناه ناصرالدین شاه خلدالله ملکه به فرمایش جناب اجل امجد مخبرالدوله وزیر علوم دام اجلاله و مواظبت جناب جعفرقلی خان رئیس مدرسه مبارکه تهران به توسط میرزا علی اکبرخان سرهنگ معلم زبان فرانسه و نقاش تاریخی و مناظر و مرایا در مدرسه مبارکه دولتی تهران دارای نشان شیر و خورشید از درجه سیم ۲۲ محرم ۱۳۰۱ به زیور طبع در آمد تهران»، این کتاب در جلد سبز خوش رنگ روشن پارچه‌ای محافظت می‌شود.

شماره بازیابی: ج. ۳ ۹۱۳۰۲ ک ۴ ف / ۷۲۲۲ PC

۱۹- جلد اول کتاب شیخ المهدی است که مشابه همان مجلدات سابق می‌باشد.
۲۰- روزنامه جلد شده قفقاز (کافکاز)، که از شماره یک به تاریخ ۱۸۵۴ تا شماره هفتاد و شش همان سال یکجا در یک مجلد به حضور ناصرالدین شاه تقدیم شده است. جلد سبز تیره روشن، هوا دیده، رطوبت خورده است و که طلاکوب‌های آن به مرور زمان کمرنگ شده و فی الحال چند قطعه زرین بیشتر نیستند. دارای تذهیب معلوم و معمول و کادربندی پنج ردیفه است و در وسط کادری بیضی تذهیب شده و عبارت

«کافکاز ۱۸۵۴» به زبان روسی روی آن به چشم می‌خورد. عطف بسیار کثیف و کهنه و فرسوده شده و زدگی‌هایی دارد. پس از صفحات متصل به جلد، بر یک کاغذ کاهی رنگ اعلاء در طرفین دو کادر مشخص با شاخه‌های انگور و دیگر فواکه ایجاد شده است. در طرف راست به زبان فارسی و در طرف چپ به زبان روسی عبارت «به حضرت پادشاه جم‌جاه مالک اقلیم ایران ناصرالدین شاه (با آب طلا) خلدالله ملکه از منشی روزنامه قفقاز و صاحب منصب دفترخانه جانشین مملکت قفقازیه یوقراف الکسیویچ ویردیروفسکی هدیه مخلصانه است» به چشم می‌خورد. این عبارت به خط نستعلیق نه چندان بد با قلم ریز به همراه یک قصیده نوشته شده است. تمام قصیده عیناً به روسی در مقابل آن آمده است. در صفحه اول اولین شماره روزنامه در سمت راست بالای صفحه مهر رضا الحسینی و حسین ابن هدایت الله و عبارت «ملاحظه شد» آمده است.

قصیده

ایا جالس مسند کیقباد	برآن شهریاریت جاوید باد
بیفکن نظر سوی این رنج من	که این است سرمایه و گنج (کنج) من
سزاوار درگاه شاه زمان	ندارم به جز وی دگر ارمغان
حقیر آمده تحفه ام گرچه بس	به اخلاص کم نایم از هیچکس
درین نامه حادثات جهان	ستودم همیشه به صدق جنان
شهی را که ایران ازو زیب یافت	همه کارها نظم و ترتیب یافت
چو بر تخت فرماندهی برنشست	به سطوت در فتنه بر ملک بست
به فرزاندگی فکر آینده کرد	به داد و دهش نام خود زنده کرد
نگهداشته از زمان جلوس	رسوم مودت به دارای روس
شها می دهد این کتابم بدان	بهین کارهایت به عالم نشان
به اطراف ایران نظر دوخته	خبرهای آن کشور اندوخته
به گیتی سراید به صوت بلند	زهی ناصرالدین شه ارجمند
خدیو ملک منظر و نیکبخت	به فطرت برازنده تاج و تخت
به هرکار تدبیر کاهنگ داشت	نظر جانب رای فرهنگ داشت
خبرنامه ملکت ای شهریار	عمل‌های تو می‌کند آشکار
کتابم که دایم ثناخوان توست	در این کار خیر از وی امداد جست
برون می‌کشد زان فزون از شمار	چو غواص از یم در شاهوار

به هر دم نثارش کند گه به گه
جهان را ز آوازه نام تو
مه تا بداند ز خیل بشر
که ایران ز تو در چه آرایش است
سرودم ترا سفت ای تاجدار
نیارد زدن لاف پرقیمتی
ز روسان یکی شاعر که‌ترم
همی دارم امید کین بیت چند
ز انوار خورشید الطاف شاه
ز جودت مرا هم سرافراز کن
چه خوش گفت دانای روشن ضمیر (روشن روان)

ز اقصای قفقاز تا ملک له
کند پر سراسر در ایام تو
درین عهد فیروزت ای دادگر
گروهش ز تو در چه آسایش است
بدین مثنوی گرچه در اعتبار
ز صدق درونم شمار آیتی
بدان حضرت اخلاص می پرورم
که از خاطر تیره شده نقش بند
منور شود چون زخورشید و ماه
به رویم در خرمی بازکن
غم از دل برد سایه خسروان

آن دسته از کتب که شماره بازیابی ندارند در داخل گنجینه تالار اسلام‌شناسی و ایران‌شناسی محفوظ بوده و هنوز فهرست نگردیده‌اند.

۲۱- دیکشنری انگلیسی به فارسی، که در سال ۱۸۸۹م توسط اوالستون از مستشاران هند در مطبعه ایندین افیس توسط شرکت دبلیو. اچ. آلن اند کو به طبع رسیده است. کتاب بسیار سنگین و حدوداً ۱۴۹۰ صفحه است. جلد روان سبز بسیار زیبا و رنگ روشن است، و به سبک اروپای قرن نوزدهم است و عبارت دیکشنری انگلیسی به فارسی به خط گوتیک در بالا و در وسط شیر خوابیده و خورشید از پشت آن هویداست و نام نویسنده در پایین دیده می‌شود. عطف کتاب بسیار کثیف شده است. داخل جلد در صفحه اول روی روان کرم رنگ عبارت «پیشکش آدر نیلور اوالستون به حضور مبارک اعلیحضرت شاهنشاه السلطان ناصرالدین شاه قاجار» طلاکوب گردیده است.

۲۲- کتاب تحقیقات و آزمایشات ترکیبی بر روی دگرگونی سنگ‌ها و تشکیل سنگ‌های متبلور، از آگوست دوبره، زمین‌شناس و مهندس فرانسوی، که در چاپخانه سلطنتی در پاریس به سال ۱۸۶۰ به طبع رسیده است. جلد ساغری زرکوب قرمز و بر روی آن آرم شیر و خورشید و تاج و عبارت «[تقدیم] به اعلیحضرت شاه ایران» به فرانسوی طلاکوب شده است.

۲۳- کتاب دو جلدی و بسیار نفیس و زیبای نقاشی‌های واقع در غار بودا در آجانتا در کاندش در هندوستان، که توسط جان گریفیتز برگردانیده شده است و در آن عنوان تصویر، توسط آخرین مدیر سرجمشید جی جی باهای، مدیر مدرسه هنر بمبئی و عضو دانشگاه بمبئی و عضو انجمن سلطنتی آسیایی که توسط سکرتر نایب السلطنه هندوستان در تاریخ ۱۸۹۶ میلادی در لندن به طبع رسید که پرینت صفحات نقاشی در فاکسی میله دبلیو. گری جیس و لیتوگراف‌های کروموی آن، چاپ چاپخانه ملکه می‌باشد.

جلد اول کتاب دارای جلد گالینگور پارچه‌ای سبز رنگ تیره با طلاکوب‌های سمبل‌های بودیسم و تصویر شخص بوداست و دیگر سمبل‌های بودیسم در هندوستان نظیر گاو و پرندگان و انسان‌های نیز در حال عبادت نیز در کادر دور جلد طلاکوب گردیده است. جلد اول ترمیم شده و عطف و گوشه‌های آن توسط چرم نو جلد گردیده است. در صفحهٔ عنوان برچسب کتابخانهٔ دولت علیهٔ ایران وجود دارد. اسم کتاب آثار قدیمهٔ هند ضبط شده و در ملاحظات عبارت «از کتب انبار حوضخانه است» و امضای میرزا موسی خان مرات‌الممالک وجود دارد. در صفحهٔ پس از عنوان به خط انگلیسی نه چندان خوش و تحریری روزمره عبارت «تقدیمی» آمده است. در داخل جلد اول تقریباً هر بخش از کتاب به تناسب ترجمه، شده و با قلم ریز به خط نستعلیق و مرکب اعلائی مشکی و خط خوب عالی روی کاغذهای به نظر آهار خوردهٔ کاهی رنگ نقش شده و در هر صفحه ۲۱ سطر به نگارش در آمده است. همچنین شرح عکس‌ها در زیر آن به خط نستعلیق قلم ریز و خوش به رشتهٔ تحریر در آمده است، در مجموع ۷۸ صفحهٔ متن اصلی کتاب با کتابت نستعلیق اضافه شده و در صفحهٔ آخر، که حدود ۱۵ سطر دارد، در سه سطر آخر عبارت «برحسب امر قدر قدرت سرکار بندگان اعلیحضرت قوی شوکت اقدس همایون اسلام پناه [مظفرالدین شاه قاجار] روحنا و ارواحنا فداه به توسط جناب جلالت ماب اجل اکرم نیرالملک وزیر علوم و معارف دام اقباله غلام خانزاد اسماعیل پسر مرحوم صحاف باشی از زبان انگلیسی به لسان پارسی درآورد به تاریخ غرهٔ شهر رمضان ۱۳۱۶» نگارش شده است. در اصل متن نیز به جای نام پادشاه نقطه‌چین گذاشته شده است، که به احتمال زیاد مترجم بنا بر احترام نام شاه را نیاورده است، ولی با توجه به تاریخ مندرج در این صفحه، یعنی رمضان ۱۳۱۶ هـ.ق، می‌توان دانست که در زمان سلطنت مظفرالدین شاه بر حسب امر وی ترجمه شده است. جلد دوم کتاب که همانند جلد اول، جلد گردیده و به همان رنگ و سبک و سیاق است. تنها تفاوت آن این است که عطف آن کهنه و پاره و ترمیم نشده می‌باشد. جلد دوم یک سال پس از طبع جلد اول در ۱۸۹۷ میلادی در لندن به طبع رسیده است. جلد دوم دربارهٔ ی جزئیات دکوراسیون می‌باشد. در صفحهٔ ی عنوان این جلد در پایین به جای برچسب کتابخانه دولت علیه، عبارت جلد دوم آثار قدیمه هندوستان و شماره ۱۱۷۳۶ به همراه امضای موسی خان مرات‌الممالک به چشم می‌خورد. در جلد دوم نیز ترجمه‌ها در ورق‌های آهاری کاهی رنگ به خط نستعلیق خوش کتابت شده است، اما صفحات شماره نداشته و در مجموع ۷ صفحه کتابت نستعلیق ترجمه دارد.

شماره بازبایی: N۹۸

۲۴- کتاب بسیار نفیس طلایی لئوپولد پادشاه بلژیک (تاریخ عمومی عالم همزمان با سلطنت وی در بلژیک)، که دارای جلد چرم سبز خوش رنگ ملایم است، ولی زدگی‌هایی در روی جلد و عطف و اطراف جلد وجود دارد. روی جلد تذهیب سبک بیزانسی با گل‌های محدود و اشکال هندسی زیاد دیده می‌شود. در وسط این کادر عبارت «اعلیحضرت امپراتور ناصرالدین شاه پادشاه ایران» طلاکوب گردیده است. داخل جلد صفحهٔ اول با پارچهٔ روبان کرم رنگ متمایل به خاکستری جلد گردیده و در طرفین تذهیب دارد. در صفحهٔ سوم عبارت «جلد اول کتاب در حالات لئوپولد و صلیب است» (منظور اروپاییان) به خط کتابدار سلطنتی

موجود است. در پشت همین صفحه برچسب کتابخانه سلطنتی و اسم کتاب طلایی و مصنف لرد لئوپولد عبارت «از انبار حوضخانه» به خط و امضای موسی خان مرآت الممالک رئیس بیوتات کتابخانه سلطنتی دیده می‌شود. پس از این صفحه عکس لئوپولد اول پادشاه بلژیک که لیتوگرافی شده و زوروق دارد. (کاغذی بی‌رنگ: مانند کاغذهای ما بین صفحات آلبوم‌های قدیمی) جلد دوم کتاب نیز مشخصات جلد اول را دارد، مشاهده می‌شود به جز آن که چرم سبز عطف روشن‌تر شده شاید به دلیل مجاورت بیشتر با هوا و صفحه پس از جلد که به وسیلهٔ روبان کرم رنگ آذین شده و شکستگی‌هایی دارد.

شمارهٔ بازیابی جلد اول: ۱-ن. ۱- ج. ۱۲۳۷ ن ل ۸ / CR ۵۵۹۷

شمارهٔ بازیابی جلد دوم: ۱-ن. ۲- ج. ۱۲۳۷ ن ل ۸ / CR ۵۵۹۷

۲۵- کتاب اطلس جغرافیایی (ناهمواری‌های آلتای) از پی یر تشی‌هات چفت (هات شف) که در سال ۱۸۴۵ میلادی در پاریس چاپ شده و صفحات بسیاری دارد، که لیتوگرافی شده و با دست رنگ آمیزی شده است و از هر حیث بی‌عیب و نقص و بسیار ظریف و زیبا به طبع رسیده. جلد چرم قرمز و قطع کتاب عبارت است از طول آن دو ورق A۴ و دو بند انگشت و در عرض یک ورق A۴ و یک نصف بیشتر می‌باشد. رنگ جلد قرمز کثیف و بسیار چرک، ولی خوش رنگ و متمایل به زرشکی است. عطف کتاب بسیار کثیف و خراب است و به احتمال زیاد در عمارت حوضخانهٔ کاخ گلستان محفوظ بوده است. در وسط جلد علامت رسمی کل امپراتوری روسیه وجود دارد و در طرفین جلد تذهیبی به سبک فرانسوی به چشم می‌خورد.

۲۶- هنرهای قدیمی ایران، در زمان حکومت هخامنشیان، پارت‌ها (اشکانیان) و ساسانیان، از مارسل دیولافوا، که در پاریس در سال ۱۸۸۴ در مطبعهٔ کتابخانهٔ مرکزی طراحی و نقشه‌برداری به طبع رسیده است. جلد کتاب چرم سبز تیره است، که در طرفین گوشه‌ها زدگی دارد و عطف آن روشن‌تر است، که نشان از جنس جلد کتاب دارد، در وسط جلد (روی جلد) علامت بسیار زیبایی شیر و خورشید ایستاده با تاج کیانی، که در حقیقت نماد رسمی دولت ایران است، با رنگ طلایی بسیار اعلا و شفاف طلاکوب شده است. این طرح عیناً در پشت کتاب نیز وجود دارد. داخل جلد مقوای ابر و باد است و در اولین صفحه از کتاب عبارت «تقدیم به اعلیحضرت شاه ایران با احترام از طرف نویسنده پاریس، ۱۵ مارس ۱۸۸۴، دیولافوا» به خط فرانسوی بسیار زیبا با قلم ریز و مرکب پر رنگ مشکی اعلا به خط خود مولف یادداشت گردیده است.^۱

۲۷- کتاب کالندر (تقویم یا سالنامه) قفقاز السنهٔ ۱۸۵۸، که در سال ۱۸۵۷م در تفلیس در مطبع نایب الحکومهٔ قفقاز به چاپ رسیده است. جلد کتاب ابریشمی قرمز روشن متمایل به صورتی و بسیار خوش‌رنگ است و بر روی آن تزئینات بسیار زیبایی به سبک اوایل قرن نوزدهم طلاکوب گردیده است و جلوه‌ای خاص به کتاب بخشیده است. در وسط این تزئینات روی جلد و در میان این طلاکوب‌ها عبارت «السلطان بن السلطان ناصرالدین شاه قاجار» با حروف سربی روزنامه‌ای به چشم می‌خورد. بر روی عطف کتاب، که به

۱. به احتمال قریب به یقین این کتاب به ناصرالدین شاه قاجار تقدیم شده بوده است. زیرا اعتمادالسلطنه در یادداشت‌هایش به حضور دیولافوا و همسرش در ایران و شرفیابی ایشان به حضور ناصرالدین شاه قاجار اشاره می‌کند.

علت مجاورت با هوای آزاد کمی تغییر رنگ داده و روشن‌تر شده است، عبارت «کالندر قفقاز از سنه ۱۸۵۸» طلاکوب شده و شمارهٔ ت ۵۵ با قلم ریز و مرکب مشکی در بالای عطف نوشته شده و کمی پخش شده است. داخل جلد با کاغذ سفید طرح روبان جلد شده است. پس از اولین صفحه لیتوگراف یک برج دیده‌بانی در کوه‌های سر به فلک کشیدهٔ قفقاز نقش شده و در داخل تصویر عبارت روسی تقویم سال ۱۸۵۸ قفقاز نوشته شده و در زیر عکس نیز مشخصات لیتوگرافی دیده می‌شود. در پشت این صفحه برچسب کتابخانهٔ دولت علیّهٔ ایران با نمرهٔ ۹۳۶۵ و با اسم کتاب تقویم و به زبان روسی و به خط کتابدار سلطنتی، ملاحظه می‌شود. در بالای این برچسب عبارت «تقویم سال ۱۸۵۸ قفقاز (روس است)»، با مداد نوشته شده و روی آن با قلم ریز و مرکب مشکی خط کشیده‌اند. در برگ پنجم پس از جلد در بالای بخش اول کتاب، عبارت دستنویس «ملاحظه شد» با مرکب مشکی و سجع مهرهای حسین ابن هدایت‌الله و رضا الحسینی ملاحظه می‌شود. چاپ کتاب بسیار نفیس و روی کاغذ روسی نازک و خوب با لبه‌های طلایی است که است که در هر سه وجه آن مشخص و معلوم است. علاوه بر آن، دو تصویر، یکی پس از صفحهٔ ۲۹۶ و دیگری پس از صفحهٔ ۳۴۲ قرار دارند. علاوه بر صفحات آغازین I-V-۵۳۴ صفحه دارد.

شمارهٔ بازیابی: ۱۲۳۶ ک / ۵۰۹ DK

۲۸- کتاب تقویم یا سالنامهٔ سال ۱۸۵۷ قفقاز، که در سال ۱۸۵۶ در تفلیس به طبع رسیده است. بر روی جلد تذهیبات تزئینی به سبک اروپایی قرن هجدهم و نوزدهم طلاکوب شده که در اثر جابجا شدن مکرر یا فشرده شدن بین دیگر کتب قفسهٔ کتاب‌ها و برخورد خشن با آن کمی از طلاکوب‌های روی جلد ابریشمی نازک سبز رنگ بسیار بسیار زیبا پاک شده است. بر روی عطف کتاب عبارت «تقویم قفقاز سنه ۱۸۵۷ مسیحی مطابق سنه ۱۲۷۳» طلاکوب گردیده است.

داخل جلد، صفحهٔ اول چسبیده به آن کاغذ سفید طرح روبان بسیار زیبایی است و در صفحهٔ سمت چپ، که در حقیقت به پشت جلد چسبیده است، در یک کادر مستطیل طلاکوب گرداگرد آن را گرفته است و پیداست بعد از چاپ کتاب ایجاد شده است، در وسط این مستطیل مُذهب نقشی دایره‌ای شکل به ضرب طلا رسیده است که در داخل آن عبارت «بحضور مبارک سرکار اعلیحضرت ناصرالدین شاه» طلاکوب گردیده است. پس از صفحهٔ جلد در صفحهٔ اول کتاب برچسب کتابخانهٔ سلطنتی دولت علیّهٔ ایران به همراه نمرهٔ ۹۳۷۲ و اسم تقویم و زبان روسی و مهر کتابخانهٔ دولت علیّهٔ میرزا موسی خان مرات‌الممالک کتابدار سلطنتی آمده است. بالای برچسب عبارت «تقویم سال ۱۸۵۷ قفقازیه در روس» آمده است. پس از عنوان یک لیتوگراف وجود دارد که عبارت تقویم قفقاز در سال ۱۸۵۷ به زبان روسی بر بالای آن نوشته شده است. کاغذ کتاب غیر از تصاویر، کاغذ روسی نازک و اعلاء است که رنگ کاهی کم‌رنگی دارد. پس از صفحهٔ ۶۴۰ یک لیتوگرافی وجود داشته که متاسفانه کنده شده و به سرقت رفته است. در آخرین صفحهٔ کتاب نقشه‌ای از سرزمین قفقاز وجود دارد که عبارت «نقشهٔ حاشیهٔ غربی دریای خزر و قفقازیه» به خط گوتیک چاپ شده است (نقشه تماماً رنگی و لیتوگراف است) در صفحهٔ چسبیده به جلد پشت کتاب کاغذ روبان سفید اعلاء مانند آن طرف جلد وجود دارد که در اطراف آن یک کادر طلاکوب شده بدون دایره

مذهب وجود دارد. این کتاب نیز علاوه بر صفحات VI-I-۶۴۶ صفحه دارد.

شماره بازیابی: ۵: ۱۲۳ ک / ۵۰۹ DK

۲۹- جلد سی و هفتم سفرنامه دور دنیا از ام. آلبرت مونت مونت، که در سال‌های ۱۸۳۳-۱۸۳۴ در پاریس چاپ شده است. کل این کتاب ۵۱ مجلد است. جلد گالینگور سبز سیر خوش رنگ بوده و با عطف چرمی سبز تیره صحافی گردیده است. در وسط جلد علامت رسمی دولت ایران یعنی شیر و خورشید و تاج کیانی با شاخه‌های درختان در طرفین آن وجود دارد. در عطف کتاب عنوان کتاب، «ویاژس ان آسیه - بورنس» دیده می‌شود. پس از جلد، کاغذ سفید روپان اعلاء پشت جلد وجود دارد. در اولین صفحه نوشته کتاب عبارت دستنویس «هو الله تعالی»، «جلد سی و هفتم مسافرت دور کل ارض» به خط مستوفیان موزه یا عمل کتابخانه و امضای محمد قانع بصیری رئیس کل کتابخانه سلطنتی و مسئول تحویل کتب کتابخانه از کتابخانه سلطنتی به کتابخانه معارف و شماره ۵۲۰۴ ملاحظه می‌شود. پیش از عنوان، تصویر مردی بخارایی در یک لیتوگرافی اعلاء تصویر شده است. روی آن با کاغذ پوستی محافظ از صفحه عنوان جدا می‌شود. هر سه وجه کتاب با طلا تذهیب شده است (لب طلائی). این جلد درباره مسافرت به بخارا بین سال‌های ۱۸۳۱ تا ۱۸۳۳ می‌باشد. در صفحه پیش از پشت جلد برچسب از نوع «ب» و نمره ۵۲۰۴ دیده می‌شود.

شماره بازیابی: ۳۷ ج ن الف ۸ م / ۴۶۳ G

۳۰- جلد سی و پنجم کتاب قبل است، که درباره مسافرت خراسان بین سال‌های ۱۸۲۱-۲۲ می‌باشد. جلد گالینگور بسیار کثیف بوده و زدگی و پارگی دارد. در صفحه پشت جلد روی کاغذ طرح روپان برچسب کتابخانه دولت علیه از نوع «ب» بدون نوشته و خام وجود دارد.

شماره بازیابی: ۵۳ ج ن الف ۸ م / ۴۶۳ G

۳۱- کتاب بررسی صنایع وابسته به پشم و پنبه و علم پبله‌وری از میشل آلکان. این کتاب در سال ۱۸۴۷ در کتابخانه علمی و صنعتی ال. ماتیوس به طبع رسیده است. جلد گالینگور قرمز و بسیار زیبا که با تذهیبات اروپایی قرن نوزدهم تزئین شده است. روی جلد در وسط کادر طلاکوب عبارت تقدیم به «اس. اف. فرخ خان [امین‌الملک کاشی] سفیر فوق‌العاده اعلیحضرت شاه ایران» و در پایین نام نویسنده طلاکوب شده است. داخل جلد کتاب با کاغذ روپان سفید تزئین شده که حاشیه داخلی جدول کشی‌های مذهب دارد. در اولین صفحه کتاب، برچسب دولت علیه ایران و مقابل اسم کتاب عبارت «در علم پبله‌وری است» وجود دارد که به احتمال فراوان از نوشته‌های مسئولین کتابدار و یا مستوفیان موزه [قریب به یقین خط علی‌اکبر ابن حسین الحسینی] در عصر ریاست شخص ناصرالدین شاه در کتابخانه سلطنتی می‌باشد. در صفحه دوم مهر کتابخانه دولت علیه ایران در بالای نام کتاب و در پایین عبارت «گفت‌گو در باب پنبه و پشم و غیره» با مرکب مشکی و قلم ریز و همچنین عبارت «انتقالی از کتابخانه اندرون شهر صفر قوی ئیل ۱۳۰۱» و مهر علی‌اکبر ابن حسین الحسینی مشاهده می‌شود.

شماره بازیابی: ۵۱۲۲۶ الف ۱۷ / ۱۴۴۶ TS

۳۲- کتاب تاریخ اسکندر، و بخش متصرفات و سلطنت اسکندر کبیر در ایران است، که جودیت گوتی

یر در سال ۱۸۸۶ میلادی آن را در کتابفروشی و کتابخانهٔ دوموند و فرینزین و شرکاء ویرایش و چاپ کرده است. چاپ کتاب نفیس و لبه‌های آن در هر سه وجه طلائی است. اصل جلد چرم کرم رنگ بوده و پشت و روی آن با کادر مستطیل چرم سبز رنگ آن را احاطه شده است و بسیار جالب و زیباست. تزئینات طلاکوب دارد و آرم دولت علیّهٔ ایران، شیر و خورشید ایستاده در داخل یک سپر، هر دو طرف جلد ضرب شده است. حاشیهٔ داخل جلد تزئین مذهب دارد و با کاغذ ابر و باد جلد شده است. در زیر اولین صفحهٔ کتاب عبارت «اسکندر» امضای محمد قانع بصیری و تحویلدار و رئیس کتابخانهٔ سلطنتی و نمرهٔ ۵۶۲۴ ملاحظه می‌شود. پس از آخرین صفحهٔ کتاب در صفحهٔ مقابل آن، برچسب کتابخانهٔ دولت علیّه از نوع «ب» بدون نوشته چسبانیده شده است.

شماره بازیابی : ۵۱۲۶۵ الف ۴گ / ۲۴۲۲PQ

۳۳- کتاب مشاهدات علمی در حوزهٔ باستانشناسی و تاریخ و قوم شناسی قفقاز، که محقق فرانسوی ژاک ژان ماری دو مورگان در تاریخ ۱۸۸۹ میلادی در مطبعهٔ ارنست لروکس آن را ویرایش کرده و به طبع رسانده است. کتاب دو جلد است:

جلد اول : مصور بوده و دربارهٔ حوزهٔ باستانشناسی ارمنستان است. با کمال تأسف باید گفت که تصاویر جلد اول تمام و کمال از کتاب جداشده، سرقت شده است. جلد کتاب چرم آبی متمایل به سرمه‌ای، گاهی زدگی‌ها و روشن‌شدگی‌هایی در بعضی قسمت‌ها می‌باشد. در وسط جلد، علامت رسمی دولت قاجار طلاکوب شده است. داخل جلد، در حاشیه جدول کشی مذهب وجود دارد و پس از جلد دو کاغذ ابر و باد پشت سرهم به جلد چسبیده است.

جلد دوم: این جلد دربارهٔ منشأ و خاستگاه اقوام قفقازی (قوم شناسی قفقاز) است و همانند جلد اول با چرم سرمه‌ای صحافی شده است. در صفحهٔ سوم این جلد، در کنار عنوان کتاب، مهر کتابخانهٔ دولت علیّهٔ ایران وجود دارد. همچنین امضای میرزا موسی خان مرات‌الممالک و نمرهٔ ۱۲۰۷۳ با قلم ریز نگارش شده است.

شمارهٔ بازیابی : جلد اول : ۱. ج. ۸۱۲۶۸ م ۷ ق / ۵۱۱/ DK

جلد دوم: ۲. ج. ۸۱۲۶۸ م ۷ ق / ۵۱۱/ DK

۳۴- کتاب تاریخ درگیری‌های خاورمیانه و بحث جنگ روس و عثمانی در سال‌های ۱۸۷۷ تا ۱۸۷۸ می‌باشد. ژان لوفور این کتاب را تالیف کرده و در سال ۱۸۷۸ در مطبعهٔ فررز در پاریس به طبع رسانده است. کتاب دارای جلد گالینگور قرمز معمولی کثیف است، که در وسط آن شیر و خورشید طلاکوب شده است. داخل جلد کاغذ ابر و باد و در صفحهٔ اول عبارتی با مداد یادداشت شده بوده، که اکنون پاک شده و نمی‌توان آن را خواند. شاید جمله تقدیمی مؤلف به دربار شاهنشاه ایران بوده باشد؛ زیرا تاریخ چاپ کتاب با دومین سفر ناصرالدین شاه به اروپا مطابقت دارد. کتاب دارای گراورهای سیاه و سفید و تعدادی نقشه می‌باشد.

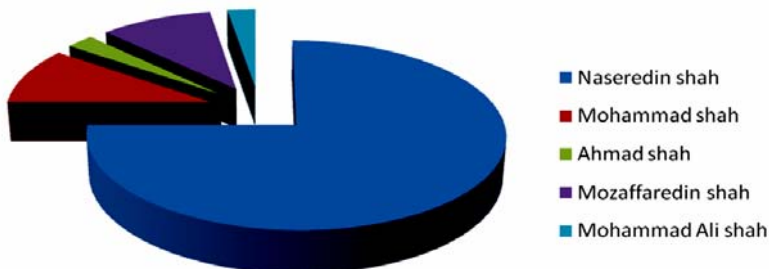
شمارهٔ بازیابی : ۲. ن ۱۲۵۷ ل / ن الف / ۵۷۳ / DR.

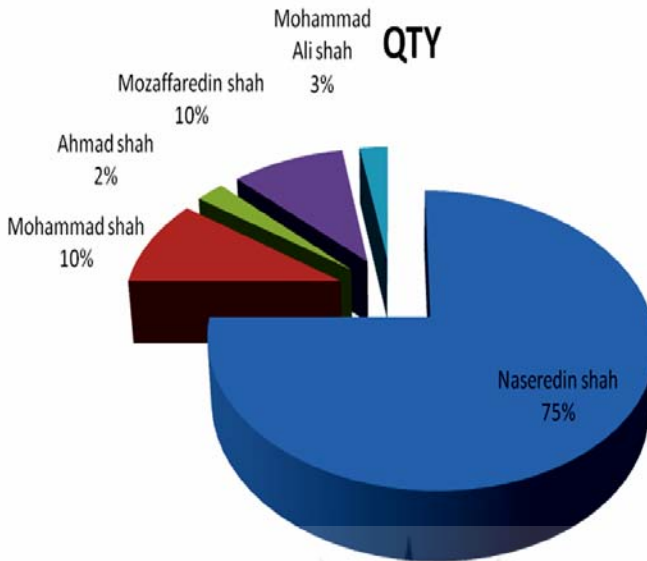
۳۵- کتاب آخرین تحقیقات روی سنگ‌های آسمانی شامل اطلاعات نجومی و ستاره‌شناسی و موادشناسی این اجسام (مواد متشکلهٔ آن). این کتاب را آگوست دوبره در سال ۱۸۷۰ م به رشتهٔ تحریر در آورده و در

چاپخانه سلطنتی به طبع رسانده است. جلد کتاب گالینگور قرمز و رنگ و رو رفته است و زرکوب بوده و منقش به آرم شیر و خورشید و تاج کیانی طلاکوب است. بر روی جلد عبارت فرانسۀ به «علیحضرت شاه ایران» زرکوب گردیده است. نویسنده در صفحهٔ مقابل صفحهٔ اول، کتاب را به «ناصرالدین شاه قاجار» هدیه داده است. عبارت دستنویس «در بعضی مسائل نجوم» به خط میرزا موسی خان مرات‌الممالک نیز در این صفحه به همراه عبارت «انتقالی (انتقالات) از کتابخانهٔ اندرون شهر صفر قوی ثیل ۱۳۰۱» و مهر علی‌اکبر ابن حسین الحسینی ۱۲۶۴ و برچسب کتابخانهٔ دولت علیۀ ایران به همراه مهر آن بر روی این صفحه دیده می‌شود.

نتیجه‌گیری:

بررسی مجموعهٔ این کتب نشان داد که، در کل ۴ جلد کتاب به زبان فرانسوی به محمد شاه قاجار اهدا شده است. همچنین ۳۰ جلد کتاب به ناصرالدین شاه قاجار اهدا شده که ۲۶ جلد آن به زبان فرانسه و ۳ جلد به روسی و ۱ جلد به زبان انگلیسی می‌باشد. ۴ جلد کتاب به مظفرالدین شاه قاجار اهدا شده است که ۲ جلد به زبان فرانسه و ۲ جلد به زبان انگلیسی می‌باشد. محمدعلی شاه قاجار با ۱ جلد کتاب به زبان روسی و احمدشاه قاجار با ۱ جلد کتاب به زبان فرانسوی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین قدیمی‌ترین کتاب با تاریخ چاپ ۱۸۳۵م به محمد شاه قاجار تقدیم شده و جدیدترین کتاب که در تاریخ ۱۹۰۶م (۱۳۲۵ هـ ق) به چاپ رسیده است، به محمدعلی شاه قاجار تقدیم شده است. (البته جدیدترین تاریخ تقدیم کتاب مربوط به پنجم صفر ۱۳۲۷ ق می‌باشد و به احمد شاه قاجار تقدیم شده، اما در تاریخ ۱۳۰۲ هجری قمری به چاپ رسیده است). همچنین در مجموع زبان کتب فرانسوی با ۳۳ جلد، بیشترین کتب را به خود اختصاص داده‌اند و پس از آن کتب روسی با ۴ جلد و زبان انگلیسی با ۳ جلد قرار دارند. بیشترین تقدیمی‌ها از طرف نویسندگان کتاب‌ها به پادشاهان بوده است.





نمودار بررسی نتایج (اصلی)

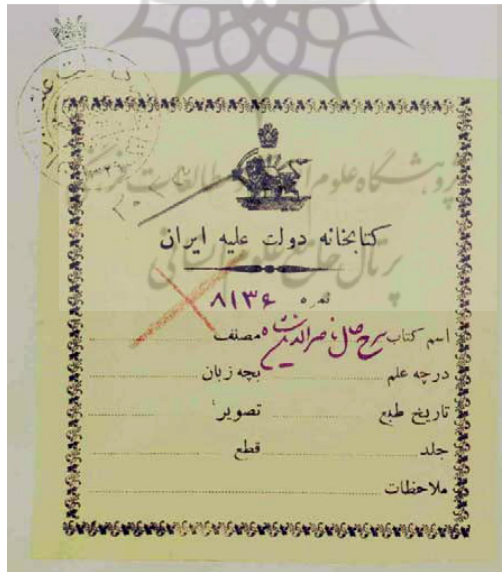
کتابنامه

- آتابای، بدری، فهرست آلبوم‌های کتابخانه سلطنتی، کتابخانه سلطنتی (کتابخانه کاخ گلستان)، [تهران]: چاپ اول، ۱۳۵۷.
- آتابای، بدری، فهرست تاریخ، سفرنامه، سیاحت‌نامه، روزنامه و جغرافیای خطی کتابخانه سلطنتی، کتابخانه سلطنتی (کتابخانه کاخ گلستان)، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۶.
- آتابای، بدری، فهرست کتب دینی و مذهبی خطی کتابخانه سلطنتی، کتابخانه سلطنتی، (کتابخانه سلطنتی)، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۲.
- آصف (رستم الحکماء)، محمدهاشم، رستم التواریخ، به تصحیح میترا مهرآبادی، دنیای کتاب، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۲.
- افشار، ایرج، روزنامه خاطرات محمدحسن اعتمادالسلطنه، تهران، امیرکبیر، چاپ دوم، ۱۳۵۰.
- افشار، ایرج، گنجینه عکس‌های ایران [،] همراه با تاریخچه ورود عکاسی به ایران، تهران، نشر فرهنگ ایران، ۱۳۷۱.
- بامداد، مهدی، شرح حال رجال ایران در قرون ۱۲، ۱۳ و ۱۴ هجری، ج ۳ و ۴، تهران، زوار، ۱۳۴۷.
- بهزادی، محمدرضا، بازدید ناصرالدین شاه قاجار از نمایشگاه جهانی پاریس در سال ۱۸۷۸ میلادی، چاپ نشده.

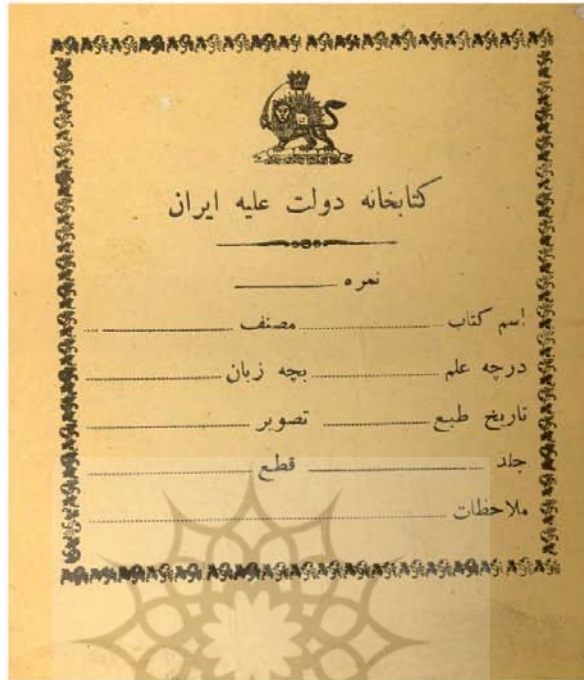
- بهزادی، محمدرضا، پایان‌نامه دکتر تولوزان حکیم باشی ناصرالدین شاه قاجار، تهران، پیام بهارستان، د ۲، س ۲ ش ۶ زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۰۶۱ - ۱۰۷۴.
- پورا احمد جکتاجی، محمدتقی، فهرست توصیفی سفرنامه‌های انگلیسی موجود در کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی ایران، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۵.
- پورا احمد جکتاجی، محمدتقی، فهرست توصیفی سفرنامه‌های فرانسوی موجود در کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی ایران، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۵.
- جعفریان، رسول، سیاست و فرهنگ روزگار صفوی (جلد دوم)، نشر علم، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- جمالزاده، محمدعلی، گنج شایگان یا اوضاع اقتصادی ایران، انتشارات اداره کاهه و چاپخانه کابویانی، [برلین]: چاپ اول، ۱۳۳۵ قمری.
- ذکاء، یحیی، تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، [تهران]: چاپ اول، ۱۳۷۶.
- سمسار، محمد حسن - فاطمه سرایبان، کاخ گلستان (آلبوم خانه)، فهرست عکس‌های برگزیده عصر قاجار، سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه)، ۱۳۸۲.
- سمسار، محمدحسن و همکاران، کاخ گلستان (گنجینه کتب و نفایس خطی)، گزینه‌ای از شاهکارهای نگارگری و خوشنویسی، انتشارات زرین و سیمین، تهران، چاپ اول، بهار ۱۳۷۹.
- صافی، قاسم، عکس‌های قدیمی ایران (رجال، مناظر، بناها و محیط اجتماعی)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، شماره ۲۰۱۰، چاپ اول، ۱۳۶۸.
- طراوتی، شهره، فهرست کتاب‌های علمی نفیس فرانسوی موجود در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲.
- محبوبی اردکانی، حسین، تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، به کوشش کریم اصفهانیان و جهانگیر قاجاریه، دانشگاه تهران، تهران: ۱۳۷۶.
- هاشمیان، احمد (ایرج)، تحولات فرهنگی ایران در دوره قاجاریه و مدرسه دارالفنون، تهران، مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، ۱۳۷۹.
- همایونفر، رکن‌الدین، کتاب و کتابخانه‌های شاهنشاهی ایران، جلد دوم، تاریخچه کتابخانه‌های ایران از صدر اسلام تا عصر کنونی، تهران، اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۴۷.
- همایونفر، محمداصداق، فهرست توصیفی سفرنامه‌ها و کتاب‌های تاریخی روسی موجود در کتابخانه ملی ایران، کتابخانه ملی ایران، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۹.



تصویر ناصرالدین شاه قاجار در حال مطالعه



برچسب کتابخانه دولت علیه ایران از نوع «آ»



کتابخانه دولت علیه ایران

نمره _____

اسم کتاب _____ مصنف _____

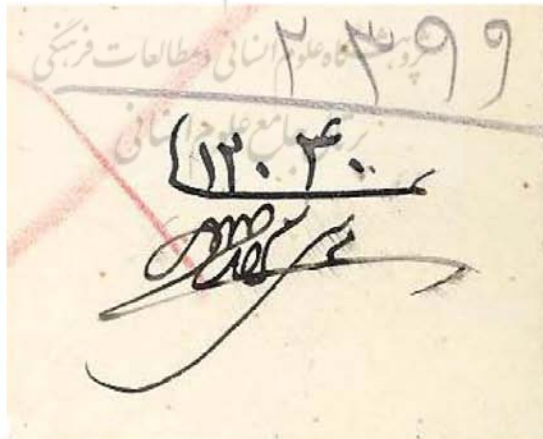
درجه علم _____ بجه زبان _____

تاریخ طبع _____ تصویر _____

جلد _____ قطع _____

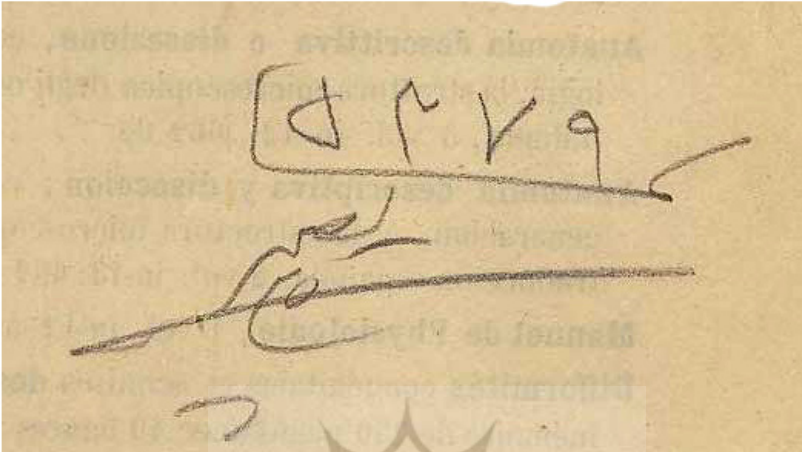
ملاحظات _____

برچسب کتابخانه دولت علیه ایران از نوع «ب»



۹۹۰۳۰۳
۱۲۰۳۰
امضای میرزا موسی خان مرآت الممالک

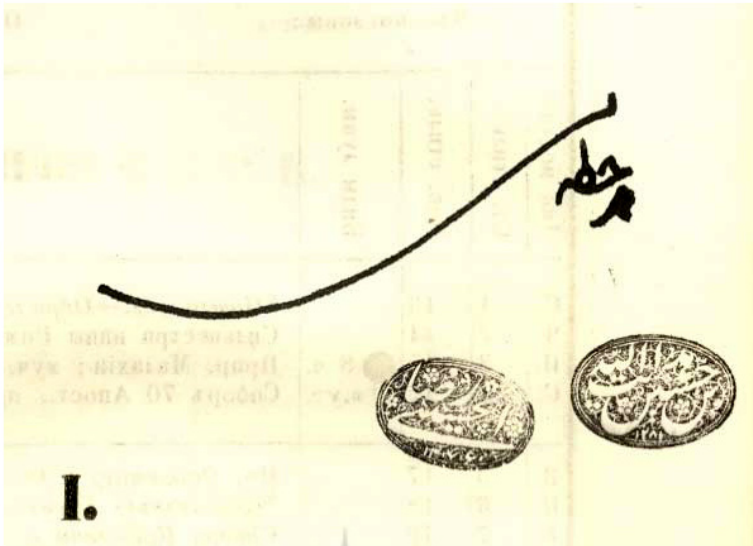
امضای میرزا موسی خان مرآت الممالک



امضای محمد قانع بصیری



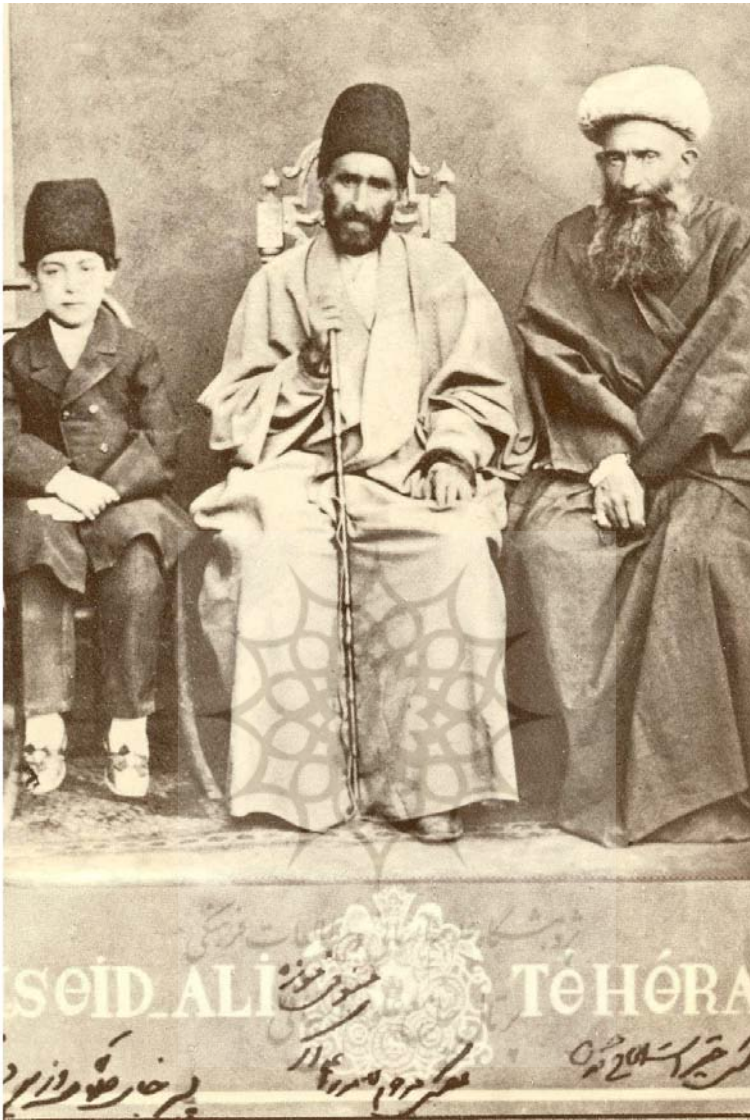
مهر کتابخانه دولت علیه ایران ۱۳۲۹



عبارت ملاحظه شد و نقش مهر رضا الحسینی و نقش مهر حسین ابن هدایت الله



نقش مهر و دستخط علی اکبر ابن حسین الحسینی



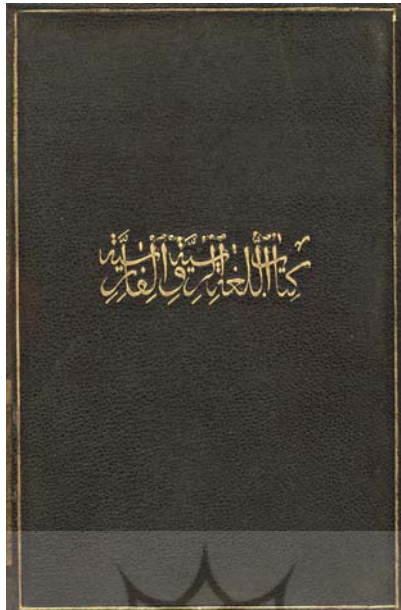
تصویر میرزا علی اکبر ابن حسین الحسینی پدر اعتماد حضور، میرزا علی اکبر مستوفی موزه بود و فرزندانش نیز زیر دست وی اشتغال داشتند. میرزا سید علی پسر بزرگ وی پس از پدر تحویلدار موزه و مستوفی کتابخانه شد و مهر پدر و پسر در بسیاری از کتابها ملاحظه می شود. پسر کوچکی که کنار وی نشسته است میرزا محمد خان پسر میرزا هدایت الله وزیر دفتر است. (دکتر محمد مصدق). این عکس توسط خود میرزا سید علی اعتماد حضور گرفته شده است.



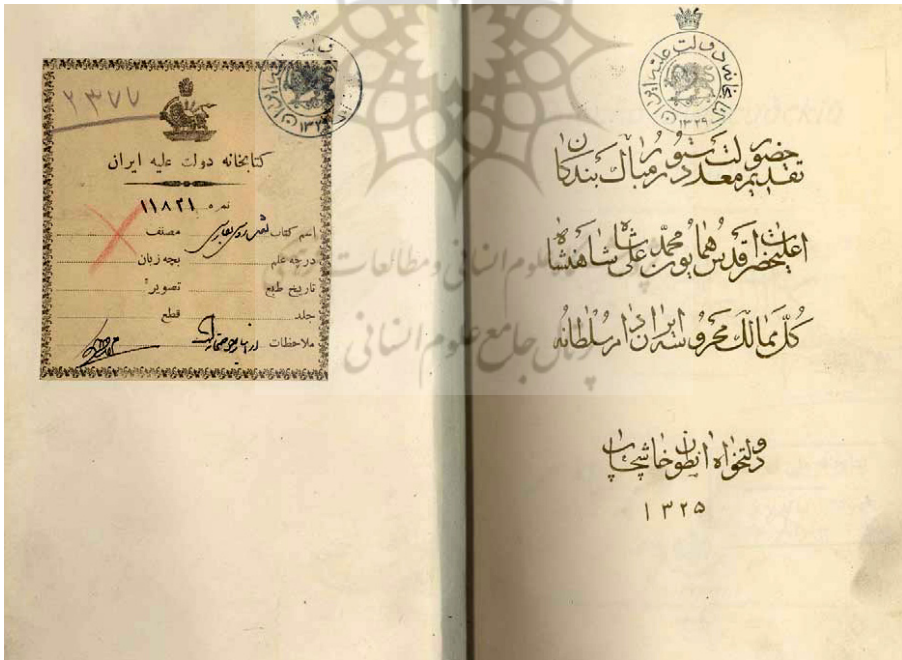
دستخط ناصرالدین شاه بر روی عطف یکی از کتب لاتین کتابخانه سلطنتی که امروزه در بخش کتب فرانسوی تالار ایرانشناسی و اسلام شناسی نگهداری می شود .
متن دستنویس : بعضی اشعار و امثال فارسی ، [،] عربی به فرانسه ترجمه [.....] شد [ه] .



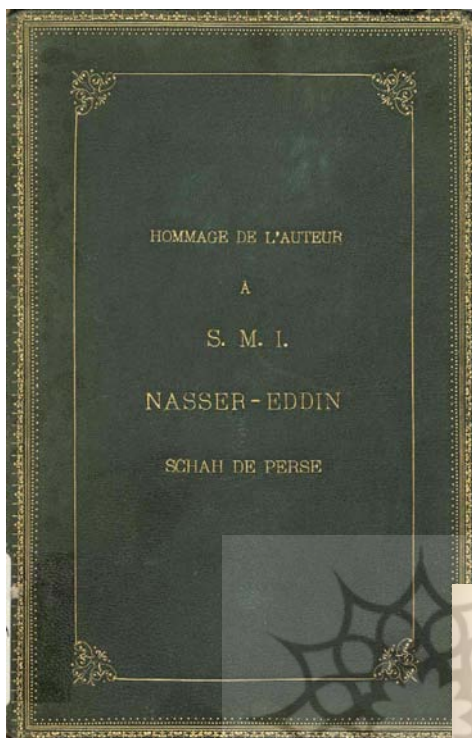
تصویر اعضای کمیسیون تحویل کتابخانه سلطنتی به آقای شیخ اسماعیل شیخ المشایخ معزی به ریاست آقای میرزا سلیمان خان بیان السلطنه (پدر بزرگ دکتر مهدی بیانی) ریاست بیوتات سلطنتی و دیگر همراهان می باشد. نفر سوم از راست میرزا موسی خان مرات الممالک می باشد.



تصویر شماره ۲



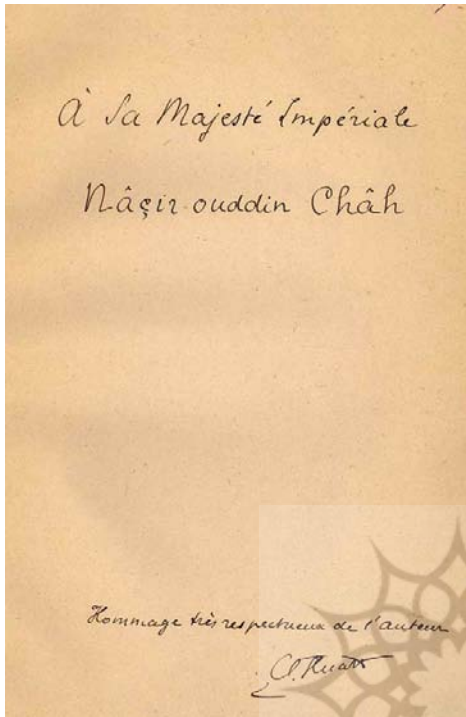
تصویر شماره ۱-۲



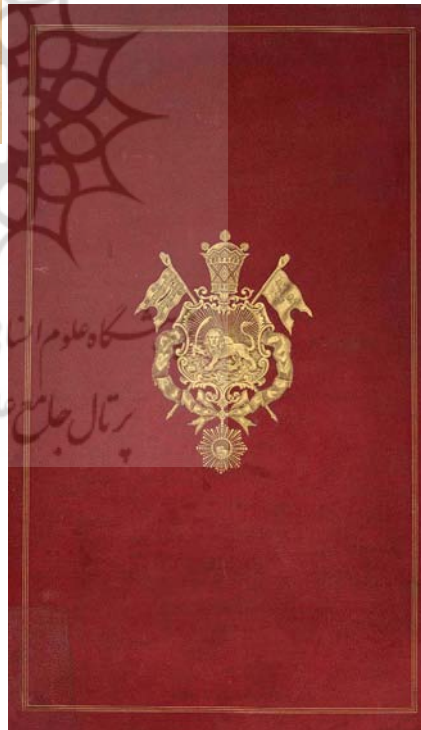
تصویر شماره ۴



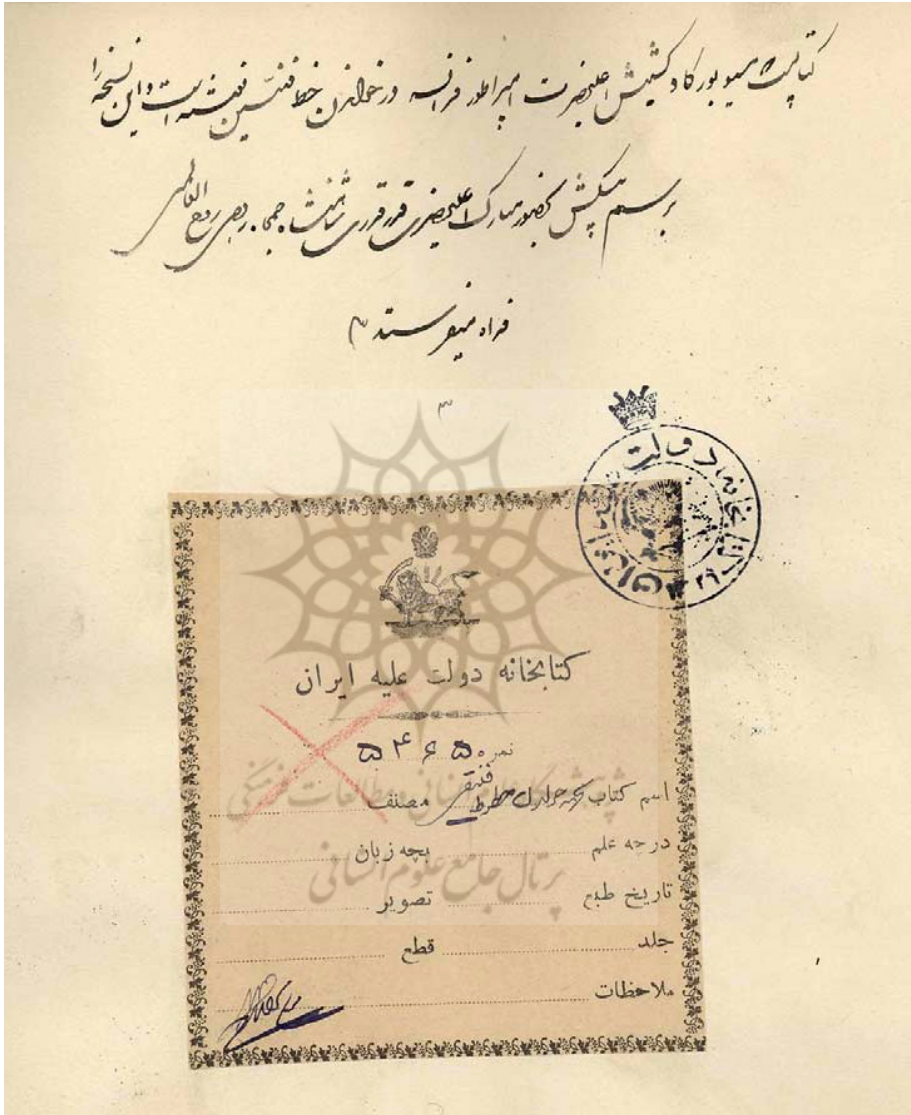
تصویر شماره ۵



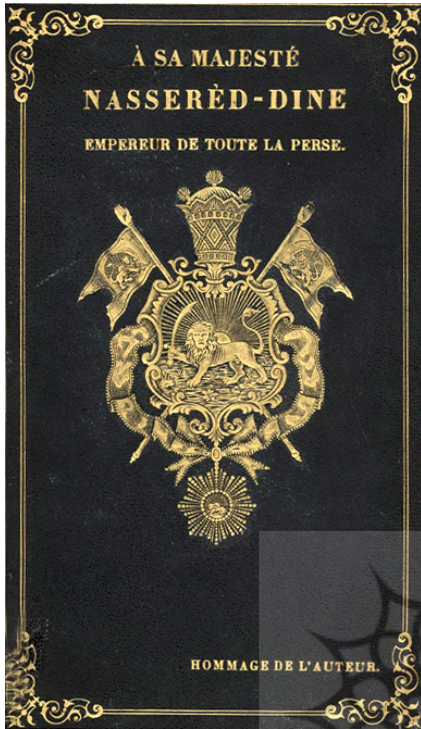
تصویر شماره ۷



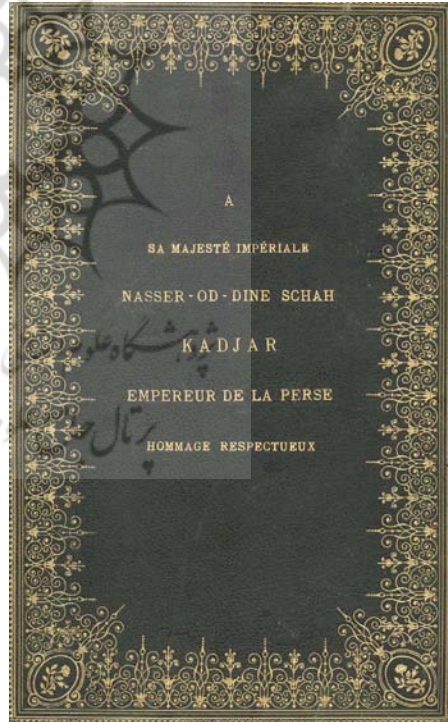
تصویر شماره ۸



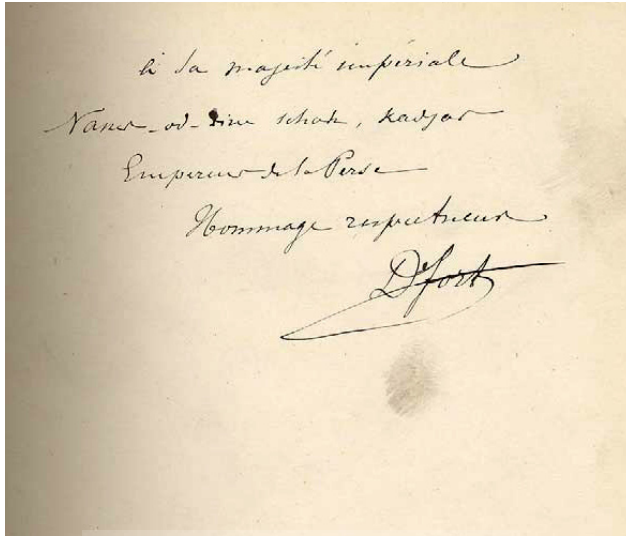
تصویر شماره ۱-۸



تصویر شماره ۹

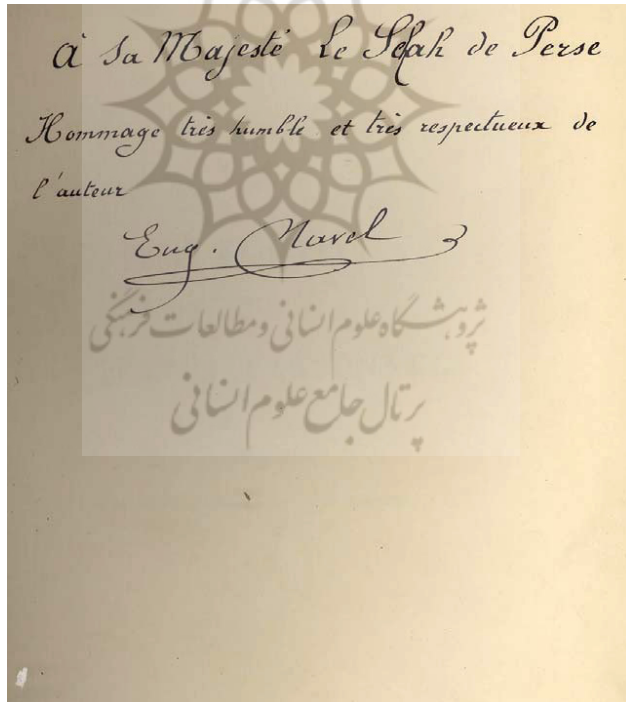


تصویر شماره ۱۰



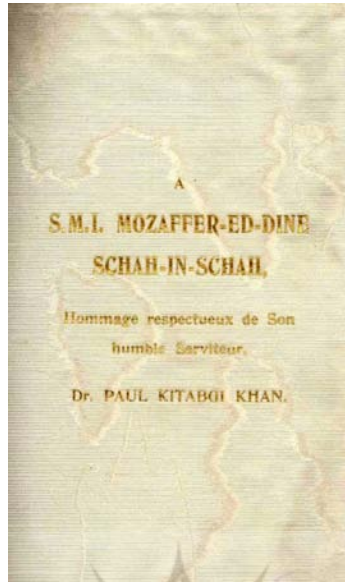
à la majesté impériale
Nâser-ou-d-Din schah, kadyar
Empereur de Perse
Hommage respectueux
Djofth

تصویر شماره ۱۰-۱

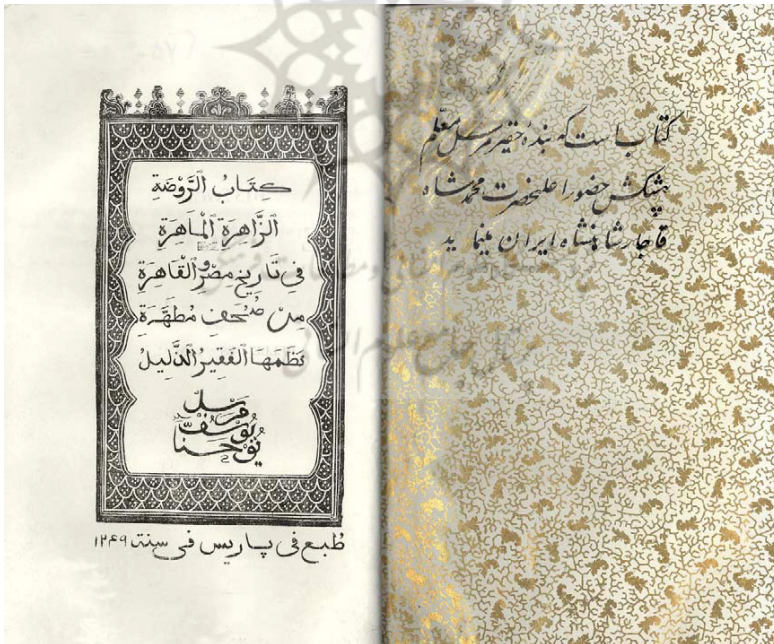


à sa Majesté Le Schah de Perse
Hommage très humble et très respectueux de
l'auteur
Eug. Navet 3
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

تصویر شماره ۱۱



تصویر شماره ۱۲



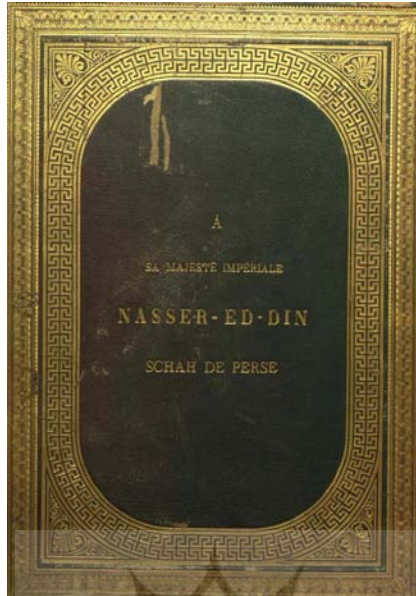
تصویر شماره ۱۳



تصویر شماره ۱۵



تصویر شماره ۱۷



تصویر شماره ۲۴



تصویر شماره ۲۷



تصویر شماره ۱-۲۷



تصویر شماره ۳۰



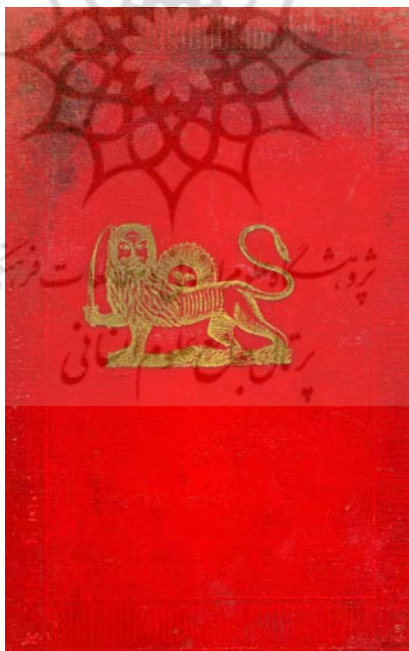
تصویر شماره ۳۱



تصویر شماره ۳۲



تصویر شماره ۳۳



تصویر شماره ۳۴